

İmam ve Hatip Mektepleri, Mezunlarından Bazıları ile Yapılan Mülâkatlar ve Şehâdetname Örnekleri

Mustafa ÖCAL

Yard. Doç. Dr.; U.Ü.İlâhiyat Fakültesi

Özet

Bu makale, 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği aynı yıl açılıp, birkaç yıllık eğitim ve öğretim faaliyetlerinden sonra tekrar kapatılan İmam ve Hatip Mektepleri hakkında 15 yıl süren bir araştırma sonucu ortaya çıkmıştır. Makalede önce, birtakım belgelere, resmi evraka ve daha evvel yapılmış araştırmalara dayanılarak İmam ve Hatip Mekteplerinin açılış biçimleri, açıldıkları yerler, öğrenci ve mezun sayıları ile ilgili bilgiler verilmektedir. Daha sonra, bu mekteplerden mezun olan üç ayrı kişi ile yaptığımız mülâkatlar eşliğinde kendilerinden temin ettiğimiz şehâdetname/diploma örnekleri ile bazı resimler birer belge olarak sunulmaktadır. Makale "sonuç" niteliğinde kısa bir değerlendirme yapılarak tamamlanmaktadır.

Abstract

Imam-Hatip Maktabs, Interviews with Some Graduates, and Diploma Samples

This study is about İmam-Hatip Maktabs which were established in accordance with the Act of Tawhid-i Tadrifat (Unification of Instruction and Education) in 1924. The article has two objectives: (1) to determine where and how the İmam-Hatip Maktabs were opened; and to investigate the number of students attended to and graduated from these maktabs; (2) to evaluate the views of the three individuals, interviewed by the author, who graduated from these schools. Then, several diploma samples and historical documents and pictures were also presented. The study ends with a conclusion.

Anahtar Kelimeler: *İmam-Hatip Mektepleri, din eğitimi, Mehmet Naci Bilmen, Ahmet Göçmen, Şaban Erguz*

Key Words : *İmam-Hatip Maktabs, religious education, Mehmet Naci Bilmen, Ahmet Göçmen, Şaban Erguz*

A. Giriş

İmam ve Hatip Mekteplerinin ilk örneği, Osmanlı devletinin son döneminde 1912’de açılan ve öğretim süresi 4 yıl olan Medresetü’l-Vâizîn ve 1913’te açılan Medresetü’l-Eimme ve’l-Hutebâ’dır. Bu iki medrese 1919 da Medresetü’l-İrşad adıyla birleştirilmişlerdir. Ancak, 1340/1924’te diğer medreselerle birlikte Medresetü’l-İrşad da kapatılarak tarihe intikal ettirilmiştir.

Cumhuriyet döneminde ise; 3 Mart 1340/1924’te kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanununun 4. maddesi gereği İmam ve Hatip Mektebi adıyla yeni okullar açılmıştır. Ancak birkaç yıl içerisinde “öğrencisizlik(!)” gibi bu güne kadar doğruluğu bir türlü ispat edilemeyen bir gerekçe ile tekrar kapatılmışlardır. Bundan dolayıdır ki; o yıllardan günümüze kadar hem Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve hem de İmam ve Hatip Mektepleri hakkında çok şeyler yazılmış, konuşulmuştur. Özellikle bu mekteplerin açılış ve kapatılış biçimleri devamlı tartışma konusu olmuştur. Buna rağmen bu mekteplerle ilgili bazı hususlar hâla aydınlatılamamıştır.

İşte bundan dolayıdır ki, -birçok meslektaşımız gibi- bu mektepler, bizim de yıllarca zihnimizi meşgul etmiştir. Neticede konu ile ilgili olarak özel bir araştırma yapma arzusu duyduk. 1989 yılından başlayıp -aralıklarla da olsa- 15 yıl boyunca sürdürdüğümüz bir araştırma ve çalışmanın sonucunda yazmaya çalıştığımız makalemizle biz, İmam ve Hatip Mektepleri ile ilgili bu güne kadar kapalı kalan ve özellikle öğrencisizlik/öğrenci bulamama gibi en fazla tartışma konusu olan bazı hususları aydınlatabildiğimizi düşünüyoruz.

Makalemizde, okuyucunun konu ile irtibatını sağlayabilmek amacıyla önce Tevhid-i Tedrisat Kanununun tam metnini naklettik. Arkasından kanun gereği açılıp, birkaç yıllık eğitim ve öğretim faaliyetlerinden sonra tarihe intikal ettirilmiş olan İmam ve Hatip Mekteplerinin açıldıkları yerler, öğrenci sayıları vb. hakkında bazı bilgiler verdik. Daha sonra da, özel araştırmalarımız neticesinde, birincisi; Bursa, diğer ikisi ise; Kütahya İmam ve Hatip Mektebi mezunlarından üç kişi ile yaptığımız mülakatlardan edindiğimiz bilgileri naklederek, kendilerinden temin ettiğimiz şehâdetname (diploma) örneklerini ve fotoğrafları sunduk.

B. Tevhid-i Tedrisat Kanunu

1 –Tevhid-i Tedrisat Kanununun Kabulü

1 Mart 1340/1924 tarihinde TBMM'ni açış konuşmasının bir yerinde Mustafa Kemal, tevhid-i tedrisattan yani eğitim ve öğretim kurumlarının tek elden yönetilmesinden, bir başka ifade ile bütün eğitim ve öğretim kurumlarının Maarif Vekaletinin/Milli Eğitim Bakanlığının yönetim ve denetimine verilmesinden bahsetmiştir.¹

2 Mart 1340/1924 tarihinde ise, o sırada Saruhan (Manisa) mebûsu/milletvekili olan Vâsıf (Çınar)'ın öncülüğünü yaptığı 57 milletvekili, TBMM Başkanlığına tevhid-i tedrisatla ilgili kanun teklifini vermiştir.²

Teklif, 3 Mart 1340/1924'te TBMM'ce Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmiştir. 6 Mart 1340/1924'te ise, Resmî Ceride (Resmî Gazete)'nin 63. sayısında 430 sayılı kanun olarak yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir.³

2 –Tevhid-i Tedrisat Kanununun Tam Metni

Madde 1 - Türkiye dahilindeki bütün müessesât-ı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur.

Madde 2 - Şer'îye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâletine devir ve raptedilmiştir.

Madde 3 - Şer'îye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekâtip ve medârise tahsis olunan mebâliğ Maarif bütçesine nakledilecektir.

Madde 4 - Maarif Vekâleti yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek üzere Dâru'l-Fünûnda bir İlâhiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hıdemat-ı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad edecektir.

¹ Ergin, Osman, *Türk Maarif Tarihi*, c.1-2, sh.136, c.5. sh.1737.

² *TBMM Zabıt Ceridesi*, c. 7.(1.3.1340) s. 15-27; *Düstur*, c. 6. (İkinci İctima, 3.3.1340, Birinci Celse), sh. 467; Ayrıca bk. Kemal Atatürk, *Nutuk*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1975, c.II. sh.481. Yücel, Hasan Ali, *Türkiye'de Orta Öğretim*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1994, sh.23-24; Ergin, a.g.e. c.5. sh.1735-1740; Gürtaş, Ahmet, *Atatürk ve Din Eğitimi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara, 1982, sh.74; Dinçer, Nahit, *1913'ten Günümüze İmam-Hatip Okulları Meselesi*, Yağmur Yay. İstanbul, 1974, sh.25; Ceylan, Hasan Hüseyin, *Cumhuriyet Döneminde Din Devlet İlişkileri*. c. I. sh.142; Uluğ, Hakkı Naşit, *Halifeliğin Sonu*, İstanbul, 1975, sh.160; Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam*, V. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul (1922-1938), c.3. sh.169.

³ Bk. *Resmî Gazete*: Tarih: 6/3/1340 Sayı: 63; *Düstur*: Tertip: 3 c. 5 Sayfa: 322; *Maarif Vekaleti Mecmuası*, Matbaai Amire, İstanbul, Mart 1341/1925, sayı 1, sh. 74.

Madde 5 - Bu kanunun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisât-ı umumiye ile müşteğil olup şimdiye kadar Müdafaa-i Milliyeye merbut olan askeri rüşdi ve idadilerle Sıhhiye Vekaletine merbut olan Dâru'l-eytamlar, bütçeleri ve heyet-i ta'limiyeleri ile beraber Maarif Vekaletine raptolunmuştur. Mezkur rüşdi ve idadilerde bulunan heyet-i ta'limiyelerin cihet-i irtibatları atiyen ait olduğu vekâletler arasında tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduya nispetlerini muhafaza edecektir.⁴

Madde 6 - İşbu kanun tarih-i neşrinden muteberdir.

Madde 7 - İşbu kanunun icray-ı ahkamına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

- *Kanunun getirdikleri:*

Birinci madde ile; o dönemde mevcut bütün ilmî/bilimsel kurumlarla eğitim ve öğretim kurumları Maarif Vekaletine/Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır.

İkinci madde ile; o dönemde mevcut Şer'îye ve Evkaf Vekaletince yani din işleri ve vakıflarla ilgilenen Bakanlıkça idare olunan medreselerle, özel vakıflar tarafından idare olunan mektepler Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiş ve bağlanmıştır.

Üçüncü madde ile; Şer'îye ve Evkaf Vekaleti bütçesi içerisinde mektep ve medreselere ayrılan bütçe de Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine nakledilmiştir.

Dördüncü madde ile; Milli Eğitim Bakanlığına; yüksek din uzmanları yetiştirmek amacıyla Dâru'l-Fünûn'da (İstanbul Üniversitesinde) bir İlâhiyat Fakültesi açmak ve ayrıca imamlık ve hatiplik gibi dinî hizmetleri yapmakla görevli elemanların yetişmesi için de ayrı mektepler (İmam ve Hatip Mektepleri/İmam-Hatip Liseleri) açmak görevi verilmiştir.

Beşinci madde ile; o zamana kadar Müdafaa-i Milliyeye/Milli Savunma Bakanlığına bağlı olan askeri rüşdî ve idâdilerle (askeri ortaokul ve liselerle) Sıhhiye Vekâletine/Sağlık Bakanlığına bağlı Dâru'l-Eytamlar (Yetim Evleri/Yetiştirme Yurtları) da bütçeleri ve hoca kadroları ile birlikte Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Ancak bir yıl sonra, askeri okullar Milli Eğitim Bakanlığından ayrılarak tekrar Milli Savunma Bakanlığına bağlanışlardır.

Altıncı ve yedinci maddeler ise; her kanunun sonunda yer aldığı gibi, kanunun resmi gazetede yayın tarihinden itibaren yürürlüğe

⁴ Ek: 22/4/1341 - 637/1 md. ile Mektebi Harbiyeye menşe' teşkil eden askeri liseler bütçe ve kadrolarıyla Maarif Vekaletinden ayrılarak Müdafaa-i Milliye Vekâletine devr olunmuştur.

gireceği ve kanunu Bakanlar Kurulunun yürütmekle/uygulamakla görevli kılındığı ifade edilmektedir.

Tevhid-i Tedrisat/Öğretim Birliği Kanununun tamamı bundan ibarettir.

C. İmam ve Hatip Mektepleri

1 -İmam ve Hatip Mekteplerinin Açılışı

Tevhid-i Tedrisat Kanunu yürürlüğe girdikten iki gün sonra yani; 8 Mart 1924'te Vasıf (Çınar) Maarif Vekili/Milli Eğitim Bakanı yapılmıştır. 21.11.1924 tarihine kadar bu görevi yürütecek olan Vasıf göreve başlar başlamaz, kanunun ilk iki maddesi gereği bütün mektepleri kendi Vekaletine/Maarif Vekaletine bağlama çalışmalarını başlatmıştır. Ancak, 2. madde gereği Bakanlığa bağlanması gerekirken, kanunun yürürlüğe girmesinden bir hafta sonra⁵ 11 Mart 1924'te⁶ toplam sayıları 465⁷ veya 600 civarında⁸ olan medreseleri kapatmıştır.

Kapatılan medreselere karşılık, kanunun 4. maddesinin gereği olarak Dâru'l-Fünûn'da (İstanbul Üniversitesinin çatısı altında) bir İlahiyat Fakültesi ile Maarif Vekaletine/Milli Eğitim Bakanlığına bağlı İmam ve Hatip Mektepleri açılmağa başlanmıştır. Ancak bu Fakülte ve mektepler, ilk defa açılan birer eğitim-öğretim kurumu olmaktan ziyade, medreselerin isim ve program değiştirilmesi şeklinde oluşturulmuştur. Şöyle ki:

Maarif Vekaleti, kanunun yürürlüğe girmesinden kısa bir müddet sonra "Tevhid-i Tedrisat Hakkında Tamim"i yayınlamıştır. Tamimde; "medreselerin kapatıldığı, mevcut öğrencilerin durumlarına uygun okullara yerleştirilmelerinin lüzumu" belirtilmiştir. Ayrıca,

⁵ Akseki Ahmet Hamdi, *Din Tedrisatı ve Dini Müesseseler Hakkında (Bir Rapor)*, Sebilürreşad, c. 5. sayı 101, sh. 5. Bir başka tespite göre ise, medreseler Mayıs 1924'te kapatılmıştır. Bk. Tahirü'l-Mevlevi, *Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri*, Nehir Yay. 2. baskı, İstanbul, 1991, sh. 173

⁶ Medreselerin kapatılması, Maarif Vekili Vasıf'ın konu ile ilgili açıklamaları, vilayetlere gönderdiği genelge ve bazı açıklamalar için bk. Doğan, Recai, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tevhid-i Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitimi-Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar", Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi, Türk Yurdu Yay. Ankara,1999, sh.233-247.

⁷ Akseki, *a.g. Rapor*, Sebilürreşad, c. 5. sayı 101, sh. 5.

⁸ Atay, Falih Rıfki, "Bize Atatürkçü Hoca Lazım, Şeriat Uleması Değil" Cumhuriyet Gazetesi 2 Teşrin-i Evvel 1340 - 4.10.1962 tarihli sayısından nakleden; Kırboga, Ali Rıza, *Din Eğitimi ve İmam-Hatip Okulları Davası*, Milli Gazete Yay. İstanbul, 1975, sh. 120; Dinçer, Nahit, *a.g.e.* sh. 30.

medrese müderrislerinin de, “*aranan nitelikleri haiz olmaları halinde, mekteplerde din dersleri verebilecekleri*”⁹ ifade edilmiştir.

Bu gelişmelerden sonra ortaya konulan uygulamalar, hem müderrislik ve hem de İstanbul İmam ve Hatip Mektebi hocalığı yapmış olan Tahirü'l-Mevlevî'nin verdiği bilgiye göre şöyle olmuştur:

Kapatılan medreselerden, Medresetü'l-Kuzat/Kudat talebesi Hukuk Mektebine/Fakültesine nakledilmiştir. Medresetü'l-İrşad ile Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliye medresesinin Sahn (âli/yüksek) kısmı talebesi ise, Dâru'l-Fünûn'a (İlâhiyat Fakültesine)¹⁰ alınmışlardır.

Bu arada 4 Eylül 1926'da dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati'nin¹¹ imzasını taşıyan bir tamim/genelge gereği; Mülgâ (ilga edilmiş/kapatılmış) Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliye medresesinin 4. sınıflarını tamamlayanlarla 5. ve 6. sınıf talebeleri İmam ve Hatip Mektebi mezunu sayılarak kendilerine belge verilmiştir.¹² Aynı medresenin ortaokul seviyesindeki İbtidâi Hariç talebeleri sınavsız olarak, İhzarî yani “hazırlık sınıfı” öğrencileri ise sınavla İmam ve Hatip Mektebine alınmışlardır.

Burada bir hususa açıklık getirmemiz gerekmektedir: Tahirü'l-Mevlevî, Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliye medresesinin İbtidâi Hariç kısmı talebelerinin sınavsız olarak İmam ve Hatip Mektebine kaydedilmiş olduklarından bahsetmiş olmakla birlikte, bu öğrencilerin 4 yıllık İmam ve Hatip Mektebinin hangi sınıflarına nasıl kaydedildiklerine dair bir açıklama yapmamıştır. Peki bunu nasıl izah etmemiz gerekir? Şimdiye kadar yaptığımız araştırmalardan edindiğimiz kanaate göre; İbtidâi Hariç talebeleri hiç sınava tabi tutulmamış anlamına gelmemektedir. Onlar da bir sınava tabi tutulmuşlardır. Ancak, bu sınav sonuçlarına göre, başarılı olanların kayıtları yapılmış, başarısızları ise, dışarıda bırakılmış değildir. Bu bir seviye tespit ve sınıf belirleme sınavı şeklinde gerçekleşmiştir. “Hazırlık sınıfı” öğrencileri için yapılan sınav sonuçlarına göre ise; “başarılı” olanların kayıtlarının yapılmış, çok zayıf ve başarısız olanların ise dışarıda bırakılmış olmaları muhtemeldir.

⁹ Bk. Yazıcı, Nesimi, *Kamil Miras Hayatı ve Eserleri*, DİB Yay. Ankara, 2002, sh. 25.

¹⁰ Tahirü'l-Mevlevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri*, Nehir Yay. İstanbul, 1991, 2. baskı, sh. 174. Tahirü'l-Mevlevî açıklık getirmemekle birlikte Medresetü'l-İrşad ile Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliye medresesinin Sahn (âli/yüksek kısmı) talebeleri Dâru'l-Fünûn İlâhiyat Fakültesine yatay geçiş yapmış olması gerekir. Çünkü Dâru'l-Fünûn'da bu iki kısmın karşılığı olan yegane fakülte İlâhiyat Fakültesidir.

¹¹ Mustafa Necati'nin görev süresi: 20.12.1925 – 1.1.1929.

¹² Bk. Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası, sayı 9, 15 Teşrin-i Evvel 1926, Milli Matbaa, İstanbul 1927, sh. 27.

İşte bu şekilde yapılan sınav sonuçlarına göre; İbtidâi Hariç ve Hazırlık sınıfı talebeleri başarı durumlarına göre dört gruba ayrılmıştır. En başarılıları 4. sınıfa, ondan sonrakileri ise, 3. 2. ve 1. sınıfa kaydedilmişlerdir. Böylelikle, muhtemelen Mart 1924'te gerçekleştirilen bu uygulama, 1923-1924 öğretim yılı başında yapılmış addedilerek -Osmanlı devleti döneminde 6 yıllık iken Cumhuriyetin ilânından sonra 5 yıla indirilmiş olan- ilkökula¹³ dayalı ve öğretim süresi 4 yıl olan İmam ve Hatip Mekteplerinin bütün sınıfları aynı anda oluşturulmuştur. Bu uygulamanın neticesinde mektepler, daha kuruluşlarının üzerinden 2-3 ay gibi kısa bir süre geçtikten sonra mezun vermişlerdir. Nitekim Tahirü'l-Mevlevî'nin: "Umumi imtihan yapıldı. Son sınıf talebesi şehâdetname aldı. Üçüncü sınıftakiler son sınıf yükseldiler. Tatil zamanı geçti. 1341 (1925) tedris yılı başladı"¹⁴ şeklindeki ifadeleri de bu tespitlerimizi doğrulamaktadır.

Daha sonra -aşağıda ayrıca açıklanacağı gibi- 29 Temmuz 1340/1924'te yayınlanan İmam ve Hatip Mektepleri Talimatnamesinin 5. maddesi ile bu uygulama/hak, Rüşdiye, İdadiye ve Sultâniye gibi orta öğretim seviyesindeki okul öğrencileri için de söz konusu olmuştur.

Bütün İmam ve Hatip Mekteplerinin açıldıkları şehirlerdeki yerlerini ve müdürlerini tek tek belirlememiz mümkün olmamakla birlikte burada yine Tahirü'l-Mevlevî'nin verdiği bilgiye göre; İstanbul İmam ve Hatip Mektebi Müdürlüğüne Basra sabık mebusu (eski Basra Milletvekili) Muhammed Hilmi Efendi'nin tayin edildiğini, mektep yeri/binası olarak da Fatih'teki Tabhane Medresesinin belirlendiğini, bu mektebin daha sonra -Sultan Selim'de kain olup, eski Şeyhül-İslâm Hayri Bey'in eseri bulunan Medresetü'l-Mütehassisin binasına nakledilmiş¹⁵ olduğunu burada kaydetmeyi uygun bulduk. Üzerinde en fazla araştırma yaptığımız Kütahya İmam ve Hatip Mektebinin müdürlerini ise aşağıda belirteceğiz.

Öte yandan, yukarıda ifade edildiği gibi, "*Tevhid-i Tedrisat Hakkında Tamim*" gereği medrese müderrislerinden bazıları mekteplerde/okullarda Din Bilgisi öğretmenliği görevini üstlenirken bazıları da, yeni açılan İmam ve Hatip Mekteplerinde hocalık yapmışlardır ki bunlardan birisi de Tahirü'l-Mevlevî'dir. Tahirü'l-Mevlevî, medreseler kapatılmadan önce; toplam 2500 kuruşun üzerinde aylık alarak Medresetü'l-Kuzat, Medresetü'l-İrşad ile Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliye'nin İbtidâi Dahil müderrisliği görevlerini yürütmüştür.

¹³ 6 yıllık Mekâtib-i İbtidâi ve ders programı için bk. Maarif-i Umumiye Nezareti Mekâtib-i İbtidâiye Ders Müfredatı, Matbaai Âmire, İstanbul, 1330.

¹⁴ Tahirü'l-Mevlevî, a.g.e. sh. 177.

¹⁵ Tahirü'l-Mevlevî, a.g.e. sh. 173 ve 174.

Medreselerin kapatılmasından sonra ise; İstanbul İmam ve Hatip Mektebinde Edebiyat, Hitabet ve İnşâd hocalığı yapmıştır. Mevlevî'nin İmam ve Hatip Mektebi hocalığı dönemindeki aylığı/maaşı ise 1500 kuruşa düşürülmüştür.¹⁶

Kezâ; o dönemde Rize İmam ve Hatip Mektebinde hocalık yapan Dersiam Yusuf (Karalı) Hoca da, Medrese müderrislerindedir.¹⁷

Kendisi aslen müderris olmamakla birlikte, İstanbul İmam ve Hatip Mektebinde Edebiyat ve İnşâd Muallimliği/hocalığı yapanlardan biri de; Tahirü'l-Mevlevî tarafından: "Hem değerli, hem gayet terbiyeli bir genç, (...) fakat "tedrisi çok zaman sevmedi" şeklinde değerlendirilmeye tabi tutulmuş olan Şair Faruk Nafiz'dir. Ancak Faruk Nafiz burada fazla kalmamış, birkaç ay sonra Ankara Lisesi Edebiyat Muallimliğine terfi ettirilmiştir.¹⁸

2 -İmam ve Hatip Mektebi Talimatnamesi

Tevhid-i Tedrisat Kanununun kabulü ve İmam ve Hatip Mekteplerinin fiilen öğretime başlamasından yaklaşık 5 ay sonra, 29 Temmuz 1340/1924 tarihinde, Orta Tedrisat Müdür-i Umumiliği (Orta Öğretim Genel Müdürlüğü) tarafından "**İmam ve Hatip Mektepleri Talimatnamesi**" adlı 56 maddelik "yönetmelik" hazırlatılarak yürürlüğe konulmuştur.¹⁹

a) Talimatnameye göre mekteplerin tanımı

Madde 1 - *İmam ve Hatip Mektepleri, müdavimlerini bu vazifelerini bihakkın ifaya kafî derecede malumat ile mücehhez kılacak tedrisatı gösterir müesseselerdir.*

(Bu maddeye göre; İmam ve Hatip Mektepleri, öğrencilerini imamlık ve hatiplik görevlerini hakkıyla yapabilecek derecede bilgi ile donatacak şekilde eğitim ve öğretim yaptırın bir kurumdur.)

Madde 2 - *Bu mekteplerde tahsil müddeti 4 (dört) seneden ibarettir.*

Bu maddenin hemen devamında ise, -aşağıda verilen İmam ve Hatip Mektepleri Ders Dağıtım Çizelgesinde görüleceği üzere- mekteplerde okutulacak dersler sıralanmıştır.

¹⁶ Tahirü'l-Mevlevî, a.g.e. sh. 173.

¹⁷ Dersiam Yusuf (Yusuf Karalı) Hoca hakkında bilgi için bk. *Kutuz Hoca'nın Hatıraları - Cumhuriyet Devrinde Bir Köy Hocası-* Hazırlayan; İsmail Kara, Dergah Yay. İstanbul, Şubat 2000, sh.64-76.

¹⁸ Tahirü'l-Mevlevî, a.g.e. sh. 176-177.)

¹⁹ Talimatname, Ankara'da 1340/1924 yılında Yeni Gün Matbaasında basılmıştır.

Öğrencilik şartları:

Madde 3 – *Bu mekteplere Mekatib-i İbtidâiye-i Umumiye mezunlarından asgari 12, a'zamî 15 yaşında bulunan efendiler bila-ımtihan kabul olunurlar.*

(Bu maddeye göre; 5 yıllık ilkokul mezunlarından 12 ile 15 yaş arasındaki efendiler/erkek çocuklar öğrenci olarak kabul edileceklerdir.)

Madde 4 – *Mekatib-i hususiye mezunlarından talip olanların, mekatib-i ibtidaiye-i umumiye son sınıf derslerinden imtihanları icra olunur.*

(Bu maddeye göre; özel ilkokullardan mezun olanlardan İmam ve Hatip Mektebine kayıt yaptırmak isteyenler, önce mekatib-i ibtidaiye-i umumiyenin/resmi ilkokulların son sınıf derslerinden sınava girecekler, başarılı oldukları takdirde bu mekteplere kayıt yaptırabileceklerdir.)

Madde 5 – *Tali dereceli mektepler müdavimlerinden talip olanlar, birinci sınıftan itibaren müfredat programlarına tevfikân imtihanları bil-icra layık oldukları sınıflara kabul olunurlar.*

(Bu maddeye göre ise; ilk açılışındaki uygulamada olduğu gibi, sadece kapatılan medrese talebeleri değil, orta öğretim seviyesindeki (Rüşdiye, İdadiye, Sultaniye gibi) mektep talebelerinden de İmam ve Hatip Mektebine kayıt yaptırmak isteyenler, 1. sınıftan itibaren müfredat programlarına göre sınava tabi tutularak bilgi seviyelerine uygun sınıflara kayıtları (yatay geçişleri) yapılacaktır.)

Madde 6 – *İmam ve Hatip Mektepleri talebesinden ücret-i tedrisiye alınmaz.*

(Yani bu mekteplerde öğrenim ücretsizdir.)

Bundan sonraki maddelerde ise; “Müdürün vazifeleri”, “Muallimler”, “Muallimler Meclisi” (Öğretmenler Kurulu), “İnzibat Meclisi” (Disiplin Kurulu), “Mübayaa Meclisi” (Muhasebe/alım-satım işlerine bakan komisyon), “İmtihanlar” ara-başlıkları ile ilgililerin görev ve sorumlulukları ile sınav kuralları açıklanmaktadır.

3- İmam ve Hatip Mekteplerinin Açıldıkları Yerler ve Öğrenci Sayısı

İmam ve Hatip Mekteplerinin açıldıkları yerlerle öğrenci sayılarını bir arada gösteren tablo birkaç ayrı kaynaktan yararlanılarak hazırlanmıştır. Şimdi söz konusu tabloya bir göz atarak gerekli açıklamaları yapmaya çalışalım: **(Bk. TABLO: 1.)**²⁰

²⁰ **TABLO 1.;** İsmet Parmaksızoğlu'nun "Türkiye'de Din Eğitimi" (MEB, Ankara 1966) adlı kitabının 25. sayfasındaki bilgilerle, 67. 68. ve 69. sayfalardaki tablolardan, Hasan Ali Yücel'in "Türkiye'de Orta Öğretim" (Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1994) adlı kitabının 62. sayfasındaki tablo'dan, 1927 yılı T.C. Devlet Salnamesi'nin sh.337-338. sayfalar arasındaki ek Tablo'dan ve Maarif Vekaleti Mecmuası'ndan (sayı 12, Devlet Matbaası, İstanbul, Mayıs 1928, sh. 586-588'de yer alan tablolardan), "Kütahya İmam ve Hatip Mektebi İmtihanlar Neticesi Defteri"nden, Maarif Vekaleti'nin emri gereği dönemin Kütahya orta mektep muallimlerinden oluşan bir komisyon tarafından "Kütahya Orta Tahsil Mektepleri Tarihçesi" adıyla hazırlanan "Karar"/Tutanak'tan ve Hayrul Döğen tarafından hazırlanan "Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve İmam ve Hatip Mektepleri" (Bursa 1992, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) adlı çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ancak, burada bir hususu daha açıklamak istiyoruz: Parmaksızoğlu'nun kitabında İmam ve Hatip Mekteplerinin ilk yıl İbtidai Hariç ve İbtidai Dahil'den yatay geçiş yaparak gelen öğrenci sayılarının toplamları verilirken - ki kendisi kaynak göstermemiş olmakla birlikte muhtemelen bu bilgileri Maarif Vekaleti Mecmualarından almış olabilir, ama buna rağmen üzülerek belirtelim ki asıl kaynağa biz ulaşamadık- bazı hatalar yapılmıştır. Mesela; İstanbul İmam ve Hatip Mektebinin öğrenci sayısı 403 iken, 383; Harput (Elazığ) 69 iken, 96; Kastamonu 107 iken, 117; Konya 152 iken, 182 olarak verilmiştir. Toplam öğrenci sayısı ise, 2258 olarak gösterilmiştir. Halbuki sınıflara göre verilen öğrencilerin tamamı toplamaya tabi tutulduğunda gerçek sayı, 2268'e ulaşmaktadır. Biz bu şekilde gerekli düzeltmeleri yaparak buraya aktardık.

**İmam ve Hatip Mekteplerinin Açıldıkları Yerler
ve Yıllara Göre Öğrenci Mevcutları**

TABLO : 1.

İMAM VE HATİP MEKTEBİ AÇILAN YERLER	İbtidai Hariç			İbtidai Dahil			1923 -1924'de ilk kayıt toplamı	1924-1925	1925-1926	1926-1927	1927-1928	1928-1929	1929-1930	1930-1931	1931-1932
	1. sınıf	2. sınıf	3. sınıf	1. sınıf	2. sınıf	3. sınıf									
Edirne	6	3	3	-	-	-	12	-	-	-	-	-	-	-	-
Erzurum	56	14	6	7	4	-	87	43	-	-	-	-	-	-	-
(Hamidâbâd) İsparta	20	17	9	-	-	-	46	83	69	-	-	-	-	-	-
İstanbul	127	75	82	56	31	32	403	156	98/184 ^a	255	140	41	26	?	?
Eskişehir	42	6	3	3	9	2	65	58	-	-	-	-	-	-	-
Ödemiş	29	12	7	9	4	3	64	-	-	-	-	-	-	-	-
Urfa	18	9	5	-	-	-	32	29	-	-	-	-	-	-	-
(Karahisar-ı Garbi) Atyonkarahisar	32	19	6	-	-	-	57	57	51	-	-	-	-	-	-
Amasya	19	13	6	2	-	3	43	19	-	-	-	-	-	-	-
(Teke) Antalya	66	-	-	-	-	-	66	48	37	-	-	-	-	-	-
Ankara	37	16	6	5	-	-	64	28	18	-	-	-	-	-	-
(Karesi) Balıkesir	60	16	9	5	6	3	99	60	37	-	-	-	-	-	-
(Hüdavendigar) Bursa	55	19	9	13	8	4	108	65	57	-	-	-	-	-	-
(Bozok) Yozgat	55	-	-	-	-	-	55	51	34	-	-	-	-	-	-
Bolu	54	24	15	4	5	10	112	94	85	-	-	-	-	-	-
Tire	27	10	12	4	4	6	63	-	-	-	-	-	-	-	-
Rize	?	?	?	?	?	?	?	47	48	-	-	-	-	-	-
Hopa	58	-	-	-	-	-	58	-	-	-	-	-	-	-	-
Harput (Elaziz)	32	12	9	14	2	-	69	46	21	-	-	-	-	-	-
Sivas	28	9	3	3	3	5	51	48	35	-	-	-	-	-	-
Şavşat	16	13	15	-	-	-	44	-	-	-	-	-	-	-	-
Uşak	50	-	-	-	-	-	50	? ^b	32	-	-	-	-	-	-
Gaziantep	10	7	6	-	-	-	23	31	-	-	-	-	-	-	-
Kastamonu	55	28	12	5	2	5	107	73	54	-	-	-	-	-	-
Konya	47	45	21	20	7	12	152	109	107	-	-	-	-	-	-
Kayseri	46	21	9	8	6	6	96	88	66	-	-	-	-	-	-
Kütahya	30	22	20	14	1	-	152/87 ^c	77/38 ^d	44/47 ^e	129	128	116	95	37	10
Maraş	33	7	9	8	3	2	62	59	-	-	-	-	-	-	-
(Saruhan) Manisa	22	17	8	2	4	4	57	42	27	-	-	-	-	-	-
Niğde	18	5	6	-	3	4	36	-	-	-	-	-	-	-	-
Artvin							-	31	-	-	-	-	-	-	-
İzmir							-	+	-	-	-	-	-	-	-
Of							-	-	43	-	-	-	-	-	-
Akşehir							-	-	46	-	-	-	-	-	-
TOPLAM							2268	1442	1009/1098 ^f	278/ 384 ^g	223/ 268 ^h	157	121	?	?

- ^a 98 sayısı; Parmaksızoğlu'nun (a.g.e. sh. 68'de) verdiği rakam, 184 ise; Hayrul Döğen'in (*Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve İmam ve Hatip Mektepleri, Bursa, 1992, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezinde*) yaptığı tespittir.
- ^b Devlet Salnamesinde 1924-1925 öğretim yılında Uşak İmam ve Hatip Mektebine yer verilmemiştir. Buna karşılık Kütahya'da 2 tane İmam ve Hatip Mektebinin varlığına işaret edilmiştir. Kütahya'da gerçekte bir tane İmam ve Hatip Mektebi olduğuna göre, muhtemelen 2'den biri Uşak'ta olanı olabilir. Uşak İmam ve Hatip Mektebinin bu tarihte kapatılmış olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü Parmaksızoğlu (a.g.e.sh. sh. 68) 1925-1926'da bu ilde mektebin varlığından bahsediyor ve 32 de öğrencisi olduğunu belirtiyor.
- ^c Kütahya İmam ve Hatip Mektebine Mart 1924'te Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliye Medresesinden geçiş yapan öğrenci sayısı 152'dir. Ancak "İmam ve Hatip Mektebi" adıyla yeniden sınıf belirlenirken kesin öğrenci sayısı 87 olmuştur.
- ^d 1924-1925 öğretim yılına ait öğrenci sayısı Devlet Salnamesinde 77 olarak gösterilmektedir. Biz ise, "*Kütahya İmam ve Hatip Mektebi İmtihanları Neticesi Defteri*" ile Maarif Vekaletinin emri gereği Kütahya Orta Mektep Muallimlerince hazırlanan "*Orta Tahsil Mektepleri Tarihçesi*" adlı "Karar"/Tutanaktan bu sayının 38 olduğunu tespit ettik.
- ^e 1925-1926 öğretim yılına ait öğrenci sayısı ile ilgili Parmaksızoğlu'nun (a.g.e. sh. 68'de) verdiği rakam 44, biz ise aynı kaynaklardan 47 olarak tespit ettik. Bütün bu farklılıklar ya o dönemde istatistiki bilgilerin sağlıklı bir şekilde tespit edilememesinden veya kaynaklara yanlış aksettirilmesinden kaynaklanmaktadır. (Bilgi için ayrıca bk. TABLO: 2.)
- ^f Bk. *Maarif Vekaleti Mecmuası*, (sayı 12. Devlet Matbaası, İstanbul, Mayıs 1928, sh. 586) ve Mayıs 1928, sh. 586 ile. Parmaksızoğlu, a.g.e. sh. 25 ve 68'de 1925-1926 öğretim yılındaki toplam öğrenci sayısını 1009 olarak vermektedir.
- Öte yandan İstanbul İmam ve Hatip Mektebinin öğrenci sayısı da farklı verilmektedir. Mesela: Devlet Salnamesine göre 1924-1925'te bu mektebin öğrenci sayısı 156 olarak gösterilirken, 1925-1926 öğretim yılına ait rakamları Parmaksızoğlu 98 olarak göstermektedir. Halbuki İstanbul İmam ve Hatip Mektebi Künye Defteri üzerinden yapılan bir tespite göre; (Bk. Döğen, Hayrul, *Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve İmam ve Hatip Mektepleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 1992.) her iki öğretim yılında da öğrenci sayısı 184 olarak gözükmektedir. Bu durumda 1925-1926 öğretim yılındaki öğrenci toplamının 1009 değil, 1098 olması gerekmektedir.
- ^g Maarif Vekaleti Mecmuası (sayı 12. Devlet Matbaası, İstanbul, Mayıs 1928, sh. 587'de) ve Parmaksızoğlu (aynı kaynaktan hareketle olsa gerek) İstanbul ve Kütahya İmam ve Hatip Mekteplerinin 1926-1927 öğretim yılındaki öğrenci sayısının toplamını 278 olarak göstermektedirler. Halbuki bizim tespitlerimize göre bu iki mektebin öğrenci sayısı toplamı 384'tür.
- ^h 1927-1928 öğretim yılında İstanbul ve Kütahya İmam ve Hatip Mektebinin öğrenci sayısı Maarif Vekaleti Mecmuasında (sayı 12, Devlet Matbaası, İstanbul, Mayıs 1928, sh. 588) 223 olarak gösterilirken, bizim tespitlerimize göre 268'dir

TABLO: 1.'de görüldüğü gibi; Mart 1924'te, -fakat 1923-1924 öğretim yılı başında açılmış gibi değerlendirilerek- 29 ayrı yerde İmam ve Hatip Mektebi açılmıştır.²¹

Tahirü'l-Mevlevî'nin verdiği ve yukarıda naklettiğimiz bilgilere göre: TABLO: 1.'in ilk 6 sütununda 29 İmam ve Hatip Mektebi ile ilgili olarak yer alan İbtidai Hariç 1.2.3.sınıflar ile, İbtidai Dahil 1.2.3. sınıfların, İmam ve Hatip Mektepleri açılmadan çok kısa bir süre önce kapatılan Dâru'l-Hilâfeti'l 'Âliye medreselerinin aynı isimli kısımlarından bu mekteplere yatay geçiş yapan öğrencilerdir. Yukarıda da ifade edildiği gibi; bunlardan 4. sınıfı (İbtidai Dahil 1. sınıfı) tamamlayanlarla, 5. ve 6. sınıf (İbtidai Dahil 2. ve 3. sınıf) öğrencileri için hemen şehâdetname/ diploma düzenlenmiştir. İbtidai Hariç öğrencileri ise, İmam ve Hatip Mektebinin muhtelif sınıflarına yatay geçişle alınmışlardır. 7. sütunda verilenler ise, mekteplerin açıldığı ilk yıl kayıt yaptıran öğrencilerin toplamıdır. Buna göre; ilk yıl kayıt yaptıran öğrencilerin toplam sayısı başlangıçta 2268 iken, ders yılı sonunda yapılan sınav neticesinde 1822'ye düşmüştür.

1924-1925 öğretim yılındaki İmam ve Hatip Mekteplerinin yerleri ve öğrenci sayıları (ki toplamı 1442'dir), Devlet Salnamesinden tespit edilerek verilmiştir.²²

1925-1926 yılına ait rakamları da Parmaksızoğlu'nun sh. 68. deki tablosundan naklettik. Gerçi Parmaksızoğlu bu öğretim yılında öğretime açık olan 20 İmam ve Hatip Mektebinin öğrenci sayılarını da sınıflara göre ayrı ayrı vermiştir ama biz toplam sayılarını almakla yetindik.

Bu mekteplerle ilgili olarak verilen bilgilere göre; ikinci öğretim yılı olan 1924-1925'te 5 İmam ve Hatip Mektebi kapatılıp 2 yenisi açılmıştır.²³ Bu hesaba göre; okul sayısı 26 olması gerekirken, T. C. Devlet Salnamesi'nde sayı 25 olarak gösterilmiştir. Üstelik Kütahya'da 2 tane İmam ve Hatip Mektebinin var olduğu işaretlenmiştir.²⁴

1925-1926 öğretim yılında ise 8'i kapatılıp 2 yenisi açılan ve böylelikle sayı olarak 20'ye gerileyen İmam ve Hatip Mekteplerindeki

²¹ Yücel, Hasan Ali, *Türkiye'de Orta Öğretim, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1994*, sh. 62'deki tablo; Parmaksızoğlu, *a.g.e.*, sh.67'deki Tablo.

²² Bk. T.C. Devlet Salnamesi, Yıl 1927, sh. 337-338 arasındaki Ek Tablo. ayrıca bk. Parmaksızoğlu, *a.g.e.* sh. 25.

²³ Yücel, , sh. 62'deki tablo; Parmaksızoğlu, *a.g.e.* sh.67'deki Tablo.

²⁴ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*, 1927, (sh. 337-338 arasındaki Ek Tablo).

öğrenci sayısı 1009'a veya 1098'e düşmüştür. Bu öğretim yılında toplam 248 öğretmen bu mekteplerde görev yapmıştır.²⁵

1925-1926 öğretim yılı sonunda ise Mekteplerin 18'i kapatılmış ve yenileri açılmamıştır. Geriye sadece İstanbul ve Kütahya İmam ve Hatip Mektepleri açık kalabilmiştir.²⁶

Bir tespite göre, 1926-1927 öğretim yılı itibariyle bu son 2 İmam ve Hatip Mektebindeki öğrenci sayısı ise 278'dir.²⁷ Ancak, Kütahya'da İmam ve Hatip Mektebi ile ilgili olarak yaptığımız özel araştırmalarımız neticesinde bulduğumuz "*İmam ve Hatip Mektebi İmtihanlar Neticesi Defteri*"ndeki kayıtlara göre²⁸ bu mektepte 1926-1927 öğretim yılındaki kayıtlı öğrenci sayısı 129'dur.²⁹ "*İstanbul İmam ve Hatip Mektebi Künye Defteri*"nden elde edilen bilgilere göre

²⁵ Maarif Vekaleti Mecmuası, sayı 12, Devlet Matbaası, İstanbul, Mayıs 1928, sh. 586.

²⁶ Bk. Yücel, Hasan Ali, a.g.e. sh. 62'deki tablo; Parmaksızoğlu, a.g.e. sh. 67'deki tablo. (1925-1926 öğretim yılı sonunda diğer bütün İmam ve Hatip Mektepleri kapatılırken, neden sadece İstanbul ve Kütahya İmam ve Hatip Mektepleri açık kalabilmiştir? İstanbul bir tarafa bırakılırsa, Bursa, Konya, Kayseri, Isparta, Antalya, Balıkesir, Bolu, Rize, Sivas, Kastamonu, Maraş, Yozgat gibi -ister nüfusça daha büyük ve ister daha küçük olsun- öğrenci sayısı daha kalabalık veya yaklaşık aynı oranda öğrencisi olan illerdeki mektepler kapatılıp da, Kütahya'dakinin açık kalmasının sebebi, -bu mektebin mezunlarından birinin ifadesine göre-, o sırada müdür olarak görev yapan Ahmet Tevfik Beyin Ankara nezdinde nüfuzlu/güçlü ve etkili olmasıdır. (Bk. Öcal, Mustafa, *Kütahya (Eski) İmam ve Hatip Mektebi Mezunlarından Ebezade Şerif Ahmet Efendi İle Bir Mülakat ve Bazı Belgeler*, Diyanet Dergisi, 1991, C. 27, sayı 4, sh. 133.)

²⁷ Parmaksızoğlu, İsmet, a.g.e. sh. 25.

²⁸ "*Kütahya İmam ve Hatip Mektebi İmtihanlar Neticesi Defteri*" Temmuz 1989 tarihinde Kütahya Lisesinin arşivleri arasından, o yıllarda bu lisenin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmeni ve kendisine teşekkür borçlu olduğum Hasan Basri Hürata'nın yardımıyla bulunarak incelenmiştir. Defterin bazı sayfalarının fotokopileri alınmış ve ayrıca bulduğumuz diğer bazı belgeler, bu mektebin mezunlarından Ebezade Şerif Ahmet Efendi ile yaptığımız bir mülakatla birlikte yayınlanmıştır. (Bk. Öcal, Mustafa, *Kütahya (Eski) İmam ve Hatip Mektebi Mezunlarından Şerif Ahmed Efendi İle Bir Mülakat ve Bazı Belgeler*, *Diyanet Dergisi*, C.27, sayı 4, Ekim-Kasım-Aralık 1991, sh. 125-146.) 1995 yılında ikinci defa Kütahya'ya gidilerek defter bir kez daha gözden geçirilmiştir.

2000 yılı Ağustos ayında ise üçüncü defa Kütahya'ya gidilmiş ve bu sefer defterin tamamının fotokopisi alınmış ve çoğaltılarak üç nüsha halinde çitletilmiştir. Defterin aslı halen Kütahya Lisesinin müze haline dönüştürülen özel bir bölümünde başka bazı tarihi evrak ve defterlerle birlikte koruma altında tutulmaktadır. Fotokopilerin **birincisi**; kendi özel kütüphanemizedir. **İkincisi**; Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesinde, **üçüncüsü ise**; Kütahya İmam-Hatip Lisesi Müdürlüğüne teslim edilmiştir.

²⁹ Bk. Öcal, Mustafa, *20. Yüzyılda Türkiye'de Din Eğitimi*, U.Ü.İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Ders Notları, Bursa 2001, sh. 202-203.

ise, aynı öğretim yılında bu okuldaki öğrenci sayısı 255'tir.³⁰ Dolayısıyla bu 2 İmam ve Hatip Mektebindeki 1926-1927 öğretim yılı itibarıyla öğrenci sayısı 278 değil, 384'tür.

Bu öğretim yılında bu iki İmam ve Hatip Mektebinde görev yapan öğretmen sayısı 42'dir.³¹

1927-1928 öğretim yılında ise, son iki İmam ve Hatip Mektebinde; Maarif Vekaleti Mecmuasına göre; 38 öğretmenle 223 öğrenci,³² bizim tespitlerimize göre ise 268 öğrenci öğrenim görmüştür. **(Bk. TABLO: 1.)**

Bizden önce yapılan araştırmalarda, son iki İmam ve Hatip Mektebinin 1928-1929 öğretim yılı ve sonrasına ait öğrenci sayısı ile ilgili bilgiler verilmemektedir. İstanbul İmam ve Hatip Mektebi'nin bundan sonraki yıllara ait öğrenci mevcurları ile ilgili rakamları yapılan bir Yüksek Lisans Tezinden, Kütahya İmam ve Hatip Mektebi ile ilgili rakamları ise bizzat yaptığımız tespitlerden verdik.

Ancak burada bir hususa dikkat çekmek istiyoruz: Milli Eğitim eski Bakanlarından Hasan Ali Yücel'in tablo halinde verdiği bilgiler arasında Tire İmam ve Hatip Mektebi yer almamaktadır.³³ MEB. (İlk/eski) Din Eğitimi Genel Müdürü İsmet Parmaksızoğlu'nun tablolar halinde verdiği bilgiler arasında ise Tire İmam ve Hatip Mektebi de yer almaktadır.³⁴ Dönemin basın-yayın organlarında yer alan haberlere göre de Tire'de İmam ve Hatip Mektebi mevcuttur ve Maarif Vekaletince 1925-1926 öğretim yılı sonunda kapatılanlar arasındadır.³⁵ Buna göre o dönemde açılıp kapatılan ve yerleri tespit edilen İmam ve Hatip Mektebi sayısı toplam 34 olmaktadır. Buna

³⁰ Bk. Döğen, Hayrul, *Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve İmam ve Hatip Mektepleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 1992, sh. 48.

³¹ Maarif Vekaleti Mecmuası, sayı 12. Devlet Matbaası, İstanbul, Mayıs 1928, sh. 587.

³² Maarif Vekaleti Mecmuası, sayı 12. Devlet Matbaası, İstanbul, Mayıs 1928, sh. 588.

³³ Bk. Yücel, a.g.e. sh. 62'deki tablo.

³⁴ Bk. Parmaksızoğlu, a.g.e. sh.69'daki tablo.

³⁵ Sebilürreşad'ın sayı 627. sh 46'da yer alan bir haber şöyledir:

“İmam ve Hatip Mektepleri lağvediliyor!

“Niğde İmam ve Hatip Mektebinin de kapatıldığı haberini aldık. Tevhid-i Tedrisattan maksadın ne olduğu tamamıyla ortaya çıkıyor; bütün mesele, dini müesseseleri kapatmak imiş. Sabık Maarif Vekili, bütün Türkiye'deki yüzlerce ilmi medreseleri kapatırken, onların yerlerine “İmam ve Hatip Mektepleri açacağını” söylüyordu.”

“Beş-on yerde göz boyama kabilinden açılan bu ibtidai mektepleri de şimdi birer birer kapatıyorlar. Bizim aldığımız haberlere göre; Tire, Ödemiş, Edirne ve Niğde İmam ve Hatip Mektepleri de kapatılmışlardır...”

karşılık Diyanet İşleri eski Başkanlarından Ahmet Hamdi Akseki'ye göre ise, bu mekteplerin toplam sayısı -eğer bir yazım hatası yapılmamışsa- 38 olması gerekiyor.³⁶ Akseki, Mekteplerin nerelerde açıldığını isim vererek belirtmediği için, bu bilginin doğru olup-olmadığına dair kesin bir kanata varamadık. Dolayısıyla 4 tanesinin nerelerde açıldığını tespit etmemiz şimdilik mümkün olamamıştır.

- Kapatılan İmam ve Hatip Mekteplerinin öğrenci ve mezunları ne oldu?

Kapatılan İmam ve Hatip Mekteplerinin öğrencileri ve mezunları ile ilgili Maarif Vekaletince bazı kararlar alınmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir:

Maarif Vekaleti Orta Tedrisat Müdür-i Umumiliği (Ortaöğretim Genel Müdürlüğü)'nin kararı ve Maarif Vekili Namına Müsteşar Nafi Atuf'un imzasını taşıyan ve Maarif Eminliklerine hitaben yazılmış bir tamim/genelge ile kapatılan İmam ve Hatip Mektebinin öğrencilerinden isteyenlere ortaöğretim kurumlarına geçiş hakkı tanınmıştır. Genelgeye göre; İmam ve Hatip Mektebi talebelerinden; orta mekteplerin birinci sınıflarına kayıt edilmek isteyenlerin yaşları 17, ikinci sınıfa geçmek isteyenlerin 18, üçüncü sınıfa kaydolmak isteyenlerin yaşları 19 olursa, sınav yapılarak kabul edilmeleri kararlaştırılmıştır. Yaşları 19'un üzerinde olanlar ise; sınavsız olarak Muallim Mekteplerine/Öğretmen Okullarına kayıt yaptırıp, gündüzlü olarak orada tahsillerini tamamlama hakkı verilmiştir.³⁷

Bu kararın hemen arkasından yine Orta Tedrisat Müdür-i Umumiliğince, karara zeyl/ek yapılarak yeni bir tamim yayınlanmıştır. Buna göre; orta mekteplere geçiş yapmak isteyen kapatılan İmam ve Hatip Mektebi öğrencilerinin Fransızca dersinden sınava tabi tutulmaları, diğer derslerden ise, başarılarına göre istihkak kesb edecekleri (hak kazanacakları) sınıflara alınmaları gerektiği bildirilmiştir.³⁸

“Maarif Vekili Namına” bir başka genelgede ise aynen şu ifadelere yer verilmiştir:

“.....Mıntıkası Maarif Eminliğine”

İmam ve Hatip Mekteplerinin, derece-i tahsil itibariyle orta mekteplere muadil bulunmasına binaen, mezkûr mektep mezunlarından meslekte hizmet etmek isteyenlerin orta mektep

³⁶ Bk. Akseki, A. Hamdi, *Din Tedrisatı ve Dinî Müesseseler Hakkında (Bir Rapor)*, Sebilürreşad, yıl 1951, c. V. sayı 101, sh. 5.

³⁷ Bk. Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası, sayı 9, 15 Teşrin-i Evvel 1926, Milli Matbaa, İstanbul 1927, sh. 38-39.

³⁸ Bk. Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası, sayı 5, 15 Kanunu-u Sâni 1927, Milli Matbaa, İstanbul 1927, sh. 61.

mezunları gibi bilâimtihan “muallim muavini” olarak istihdamları Müdürler Encümenininin 9.12.926 tarihli ve 531/5 numaralı kararı ile tensip edilmiştir. Muktezâsına göre muamele ifası temenni olunur efendim.³⁹

Bu genelge ile Orta mektep/ortaokul mezunları gibi, İmam ve Hatip Mektebi mezunlarından isteyenlerin de sınava girmeksizin “Muallim Muavini” olarak görev alabilecekleri kararlaştırılmıştır.

Bu karar gereği o dönemde İmam ve Hatip Mektebi mezunlarının çoğunluğu öğretmenliğe yönelmişlerdir. Çünkü, aşağıda ayrıca belirtileceği gibi, 1927’den itibaren din görevlilikleri devlet memuriyeti olmaktan çıkarılmıştır.

Son olarak 18.11.926 tarihinde alınan ve İmam ve Hatip Mektebi çıkışlı olsun veya olmasın, dönemin muallimleri (öğretmenleri) ile ilgili bir karardan bahsetmek istiyoruz. Bu karara göre:

Hatiplik, vâizlik gibi görevlerin muallimlikle birlikte ifasının uygun olduğu ve yalnız imamlığın muallimlikle kabil-i telif bulunmadığı Encümenimizinin 27.6.926 tarih ve 298/549 numaralı kararı ile tensip edilmiş ise de, mahalle umûru ile iştiğal etmeyen ve yalnız sabah, akşam ve yatsı namazlarını kıldırarak muallimlerin imamet vazifeleri vazife-i aslîlerine mani teşkil etmeyeceğinden bu gibilerin mezkûr ahkâmından yalnız namaz kıldırımdan ibaret olan vazife-i imameti ifa edebilecekleri... beyan edilmiştir.⁴⁰

Kısaca ve özetle; o dönemde öğretmenler Cuma Hatipliği (Cuma Hutbesi okuma), vâizlik yaptıkları gibi, -gündüz vakti görevlerini aksatabilir düşüncesi ile- öğle ve ikinci vakitleri dışında kalan sabah, akşam ve yatsı vakitlerinde camilerde imamlık görevi ifa ederek halka namaz kıldırma yetkisi ve görevi verilmiştir.

4 - Ders Programı

İmam ve Hatip Mektepleri 4 yıllık bir “örgün eğitim ve öğretim kurumu” olarak tanzim edilmişti. Örgün eğitim ve öğretim yaptıracak bir okulun elbette ki bir de ders programı olması gerekiyordu. Nitekim ders programı hemen hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Peki bu mekteplerin ders programını kim, neye göre hazırlamıştır?

³⁹ Bk. Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası, sayı 12, 15 Kanun-u Sanî 1927, Milli Matbaa, İstanbul 1927, sh. 32-33.

⁴⁰ Bk. Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası, sayı 11, 15 Kanun-u Evvel 1926, Milli Matbaa, İstanbul 1927, sh. 61.

Yapılan bir tespite göre, bu mekteplerin ders programını; medreseler kapatılmadan Tarih-i Fıkıh/Fıkıh Tarihi Müderrisi olarak medresede görev ifa eden, Bayezid Camii Şerifi Dersiâmlığında bulunan ve ayrıca Medresetü'l-Eimme ve'l-Huteba ile Medresetü'l-Vâizin'in birleştirilmesinden oluşturulan Medresetü'l-İrşad'da hocalık yapan Kamil Miras hazırlamıştır.⁴¹

Giriş'te bahsettiğimiz ve 1912'de öğretime açılmış olan 4 yıllık Medresetü'l-Vâizin'in ders programının geliştirilmiş haline benzeyen⁴² İmam ve Hatip Mekteplerinin haftalık ders programı ve sınıflara göre dağılımı şöyledir:⁴³

⁴¹ *Hakimiyet-i Milliye*, Nr. 1797, 10 Temmuz 1926, *Vakit*, Nr. 3059, 9 Temmuz 1926, *Cumhuriyet*, Nr. 777, 9 Temmuz 1926'dan nakleden Yazıcı, Nesimi, *Kamil Miras Hayatı ve Eserleri*, DİB Yay. Ankara, 2002, sh. 14-5 ve 24.

⁴² Bk. *Ceride-i İlmiye C. I.* (Evail-i Rebiülevvel 1333) aded 9. sh. 573-576'daki; "Medresetü'l-Vâizin'in dürûs ve mualliminini gösteren cetvel"; ayrıca bk. *Düstur, Tertib-i sani*, 6/212-215, *Medresetü'l-Vâizin Nizamname ve Talimatnamesi*, sayı 3-6, Evkaf Nezareti, İstanbul 1332/1329; Öcal, Mustafa, *20.Yüzyılda Türkiye'de Din Eğitimi, U.Ü.İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Ders Notları*, Bursa 2001, sh.55, Ders Dağıtım Çizelgesi: 5.

⁴³ "**İmam ve Hatip Mektepleri Müfredat Programları**"nın yayınlandığı kitapçıkta, "**Kütahya İmam ve Hatip Mektebi İmtihanlar Neticesi Defteri**"nde ve bu makalemizle birlikte belge olarak sunduğumuz Şehâdetnâme yerine geçmek üzere Ahmet Göçmen'e verilen "**muvakkat vesika**" ve Şaban Erguz'a ait "**Şehâdetname**"de dersler sıralanırken, isimlerinde ve haftalık saatlerinde (kiminde birleşik, kiminde ayrı ayrı sıralanmak suretiyle yazıldığından dolayı olsa gerek) bazı farklılıkların olduğu müşahade edilmiştir. Biz her üç listeyi ayrı ayrı tetkik ve tahkik ederek, birisinde olmayana diğerine eklemek suretiyle bu tabloyu oluşturduk.

Haftalık saatleri belli olmadığı için karşısına (+) işareti konulan Fransızca, Malûmât-ı Kanuniye ve İctimâiyât dersleri "seçmeli veya isteğe bağlı derslerden" olabilirler. Çünkü, Kütahya İmam ve Hatip Mektebi İmtihanlar Neticesi Defteri incelendiğinde bazı öğrencilerin notları arasında bu derslerin de olduğu, bazılarında ise olmadığı görülmüştür. Ayrıca, Fransızca ve Malûmât-ı Kanuniye dersleri İmam ve Hatip Mektepleri Talimatnamesindeki müfredat programı arasında yer almadığı halde, Kütahya İmam ve Hatip Mektebi İmtihanlar Neticesi Defterinden öğrencilerin bu dersleri de aldıkları anlaşılmaktadır.

Usûl-i Tedris dersinin ismi ise, yalnız Şehâdetnâme'de yer almaktadır. İncelenen diğer evrakta ise böyle bir ders ismine rastlanılamamıştır.

İmam ve Hatip Mektepleri Ders Dağıtım Çizelgesi

Derslerin Adları	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf
Türkçe	5	4	2	1
Yazı -Hüs-n-i Hatt-	2	2	-	-
Arabî (Arapça)	3	3	3	4
Fransızca	+	+	+	+
Tarih	2	2	2	2
Coğrafya (Tabii ve Beşeri Coğrafya)	2	1	1	1
Hesap, Cebir	2	2	1	-
Hayvanât ve Fizyoloji	1	2	-	-
Nebâtât	2	-	-	-
Kur'an-ı Kerim Ma'a Tecvid	3	3	2	1
Din Dersleri	2	2	3	2
Terbiye-i Bedeniye(Beden Eğitimi)	2	2	1	1
Mûsikî (Ginâ)	2	1	1	1
Hitâbet ve İnşâd	-	2	3	2
Ahlâk ve Malûmât-ı Vataniye	-	2	2	2
Hendese, Resm-i Hattî	-	1	1	2
Hadîs-i Şerif	-	1	1	1
Edebiyat (Türk Edebiyatı)	-	-	2	2
Rûhiyât (Psikoloji)	-	-	1	1
Arziyât (İlm-i Arz)	-	-	1	-
Fizik	-	-	1	1
Kimya	-	-	1	1
Fıkıh	-	-	2	-
İlm-i Tevhîd	-	-	1	1
Tabakât	-	-	1	-
Malûmât-ı Kanuniye	-	-	+	+
Hıfz'ı's-Sihha	-	-	-	2
Tefsîr	-	-	-	2
İctimâiyât (Sosyoloji)	-	-	-	+
Usûl-i Tedris	?	?	?	?
TOPLAM	28	30	33	30

Maarif Vekaleti, bu derslerin her birinin ayrı ayrı konularını/müfredatını da belirleyerek bir kitapçık halinde yayınlamıştır.⁴⁴

5 - İmam ve Hatip Mekteplerinin Kapatılışı, Gerekçeleri ve Hakikat Payları

Bazı yazar veya araştırmacılara göre; İmam ve Hatip Mektepleri açılmıştır ama ilgi görmemiş yani yeterince öğrenci bulamamış ve bundan dolayı kendiliklerinden kapanmışlardır.⁴⁵ Bu iddia ne oranda

⁴⁴ Bk. T.C. Maarif Vekaleti *İmam ve Hatip Mektepleri Müfredat Programı*, Matbaai Amire, İstanbul, 1340.

⁴⁵ Bu konuda bazı açıklamalar için bk. Ergin, Osman, *Türk Maarif Tarihi*, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, c. V. sh. 1742, 2125, Tarhanlı, İştâ B., *Müslüman Toplum "Laik" Devlet Diyanet İşleri Başkanlığı*, Afa Yay. İstanbul 1993, sh. 132.

doğrudur? Bu iddiaya ve doğruluk derecesine kısaca göz atmak istiyoruz.

Biz ise; araştırmalarımızla elde ettiğimiz bilgi ve bulgulardan hareketle söz konusu iddia veya görüşlerin aksine bir kanaate ulaştığımızı söylemek istiyoruz. Şöyle ki; İmam ve Hatip Mektepleri açılmıştır ama hayatiyetlerini devam ettirememeleri için ne lazımsa gerekli bütün tedbirler de alınmıştır. Bu maksatla alınan tedbirleri veya yapılan uygulamaları özetle ve maddeler halinde sıralayıp, asıl ve en önemli gerekçe olarak ileri sürülen “öğrenci ilgisizliği” ile ilgili iddiayı ise biraz irdeleyeceğiz.

Mekteplerin kapanması için alınan tedbirler ve uygulanan yöntemler:

a) Daha açılışlarının ilk yıllarından itibaren Bakanlık; “tasarruf tedbirleri” adı altında -diğer mekteplere/okullara değil- yalnızca İmam ve Hatip Mekteplerine tahsisat ayırmamış, yani maddi yardımı kesmiştir.⁴⁶

b) Mektepler açılmıştır ama devletçe mezunlarına istikbal vaad edilmemiş, yani devlet resmi ve maaşlı görev vermemiştir. Bu maksatla önce; Osmanlı devleti döneminden beri “Tevcih-i Cihat Nizamnameleri” ile belirlenen⁴⁷ ve cihat-ı fer’iye olarak anılan; Cüzhan, Devir-han (Hatim okuma), Süre-han, Aşir-han, Na’t-han, Va’z-han, Kayyumluk (cami bekçilik ve temizlik görevleri), Ferraşlık (cami temizleme görevi), Buhârî-han, Müslim-han, Şeyhü'l-kurra, Dersiam, Hatip...vb. görevler -ki bu görevleri ifa edenlere vakıflardan maaş verilmekte idi- 20 Teşrin-i sani/Kasım 1926/1 Ocak 1926 tarihinde dönemin Diyanet İşleri Başkanı Rıfat (Börekçi)’in imzaladığı bir “tamim”le iptal edilmiştir.⁴⁸

O dönemde Rıfat Börekçi’ye bir gazetecinin yönelttiği: “Vazifeniz; sırf imamlarla mı uğraşmaktır?” sorusuna karşılık: “Vazifemiz; imamların, hatiplerin azl u nasbıdır. Dinî mesail ile de iştigal ederiz,” şeklinde cevap vermiştir.⁴⁹

⁴⁶ Bk. *Sebilürreşad*, sayı 615, 4 Eylül 1340, sh. 271; *Sebilürreşad*, 9 Teşrin-i evvel 1340, sayı 620, sh. 348.

⁴⁷ Tevcih-i Cihat hakkında bilgi için bk. *Düstur*, c. 2, İstanbul 1289, sh.177-179; *Düstur*, c. 3. İstanbul 1293, sh. 500-504; *Düstur*, Tertib-i Sani, c.. 5. (22 Temmuz 1329) İstanbul, 1332, sh. 608-617.

⁴⁸ Cihat-ı fer’iye olarak bilinen görevlerden bazıları hakkında bilgi için bk. Jaschke, Gotthard, *Yeni Türkiye’de İslamlık* (Çev. Hayrullah Örs), Bilgi Yay. Ankara 1972, sh. 49-52; Ceylan, Hasan Hüseyin, *Cumhuriyet Dönemi Din-Devlet İlişkileri*, Risale Yay. İstanbul 1990, c. 2. sh. 75-88.

⁴⁹ “Türkçe Namaz Meselesi”, Vakıt (20 Şevval 1344/3 Mayıs 1926)’ten nakleden Kara, İsmail, “Din İle Devlet Arasına Sıkışmış Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı” Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 18, İstanbul,

15.12.1927 tarih ve 846 sayılı “Şuray-ı Devlet/Danıştay” kararıyla ise, din görevlilikleri devlet memuriyetinden çıkarılmıştır.⁵⁰

c) Din görevliliği ilgi gören bir hizmet alanı olmasına rağmen, bu dönemde bazı kişi veya kesimlerce adeta adi ve sülfi bir meslek olarak değerlendirilmeye başlanmış ve görevlilere sosyal baskılar uygulanmıştır.⁵¹

d) 1 Kasım 1928 tarihinde gerçekleştirilen harf inkılabı bahane edilerek öğrencilerin bu mekteplere ilgi göstermedikleri iddia edilmiştir.⁵² Bu gerekçe pek inandırıcı değildir, üstelik yalnızca son iki (İstanbul ve Kütahya) İmam ve Hatip Mekteplerini ilgilendirmektedir. Önceden kapatılan 30’un üzerindeki mektep için böyle bir gerekçe söz konusu değildir. Kaldı ki, harf inkılâbı yalnızca İmam ve Hatip Mektebini değil, bütün okulları ilgilendirmektedir.

e) Birtakım bahanelerle hocalar görevden alınmışlardır.⁵³

f) **Öğrenci ilgisizliği iddiası...** Bu iddiaya göre; İmam ve Hatip Mektepleri kapatılmamış, yeterince öğrenci bulamadığı için kendiliğinden kapanmışlardır. Meselâ: Osman Ergin; gerek Dâru'l-Fünûn İlahiyat Fakültesinin, gerekse İmam ve Hatip Mekteplerinin talebesizlik ve rağbetsizlikten dolayı yaşamamış ve kapatılmış olduklarından bahseder.⁵⁴ Parmaksızoğlu ise; İmam ve Hatip Mekteplerinin kapatılış sebebi olarak, “... Cumhuriyet devri ile birlikte Türkiye’nin eğitimden tarıma, sağlığa ve teknik alanlara doğru büyük bir kalkınmaya girişmesi, yetişmekte olan gençlere daha geniş imkanların sağlandığı yeni iş sahalarının ortaya çıkması, dini hizmetlere olan geleneksel yönelmeyi büyük ölçüde baltalamıştır. Bu hususu, söz konusu tarihlere ait istatistik yayınlarından tespit etmek mümkündür,” demekte ve örnek olarak da İmam ve Hatip Mektepleri öğrencilerinin her geçen yıl azalmasını göstermektedir. Parmaksızoğlu sözlerinin devamında şu görüşlere de yer vermektedir: “İmam-Hatip Okullarının bu dönemde halk arasında ve özellikle yetişmekte olan yeni nesiller tarafından eski ilgi ile karşılanamamalarının başka bir amili ise; devletin teknik ve genel öğretim kurumlarını yurt sathına geniş ölçüde yaymakta gösterdiği gayret ve bu okullarda öğrenimlerini yapacaklara sağladığı kolaylıklar olmuştur denilebilir. (...) İşte bu ilgisizlik yeni Türkiye’de dini eğitimin

2000, sh. 41’deki 21 no.lu dipnot.

⁵⁰ Ceylan, Hasan Hüseyin, *a.g.e.*, c. 2. sh. 111.

⁵¹ Bk. Selamet Mecmuası, sayı 71.

⁵² Ergin, *a.g.e.* c. 5. sh. 2125.

⁵³ Bk. Tahirü'l-Mevlevi, *Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemeleri*, Nehir Yay. İstanbul, 1991, 2. baskı, sh. 198 vd.; Öcal, *a.g.m.* sh. 137.

⁵⁴ Ergin, *a.g.e.* c.5. sh.1742.

resmi alanda kendiliğinden sönmesine sebep olmuştur.”⁵⁵ Bu ifadeler dikkatle okunduğu zaman, İmam ve Hatip Mekteplerinin kapatılma gerekçelerinin de içerisinde olduğu ve sıraladığımız diğer maddelerdeki ifadeleri teyid ettiği anlaşılmaktadır.

Her şeye rağmen biz burada kendi kendimize bir soru sorup, cevabını da vermeye çalışacağız. Soru şudur: “Alınan her tür tedbire ve diğer mektepler devamlı teşvik edilerek İmam ve Hatip Mektepleri görmezlikten gelinmesine ve önlerine çeşitli engeller çıkarılmasına rağmen bu mektepler gerçekten öğrenci bulamamışlar mıdır?”

Bu sorunun tek kelimelik cevabı var: Hayır!.. Yani, İmam ve Hatip Mektepleri yeterince hatta **-TABLO: 2’ye** bakılırsa- fazlasıyla öğrenci bulmuştur. Ayrıca **TABLO: 1.’de** görüldüğü üzere; 1. 2. ve 3. senenin sonunda kapatılan İmam ve Hatip Mekteplerinin hemen hepsi de en sona kalan İstanbul ve Kütahya İmam ve Hatip Mektepleri kadar veya bazıları onların öğrenci mevcutlarından çok, bazıları da onlara yakın öğrenci bulmuşlardır. Tablo’da verilen öğrenci sayıları, zamanımızdaki okulların yüzlerle ve hatta binlerle ifade edilen öğrenci sayıları ile mukayese edildiğinde çok az gibi gözükabilir. Ancak 1920’li yılların şartlarına göre değerlendirildiğinde ve önleri açık diğer mekteplerin öğrenci sayıları ile mukayese edildiğinde İmam ve Hatip Mekteplerinin yeterince ve hatta fazlasıyla öğrenci buldukları anlaşılacaktır. Öte yandan daha ilk açılışlarının üzerinden 2-3 ay geçmeden 5 tanesinin, bir yıl sonra 8 tanesinin, iki yıl sonra da -ikisi hariç- tamamının kapatılması nasıl izah edilebilir? Birkaç yıllık deneme yapılmadan böylesine bir iddia gerçekten zayıf kalmakta, konu üzerinde düşünenleri ikna edici olamamaktadır. Kendisi ile 1989 yılında mülakat yaptığımız Kütahya İmam ve Hatip Mektebi mezunlarından olan bir zat, “bu mekteplere yeterince ilgi olduğundan” bahsetmiştir.⁵⁶ Aşağıda nakledeceğimiz mülakâtlardan edindiğimiz bilgi, kanaat ve fotoğraflar da bunu teyit etmektedir. Kezâ; yaptığımız araştırmalardan edindiğimiz bilgiler de bu zatların verdikleri bilgileri doğrulamıştır. Şöyle ki:

1920’li yıllarda Kütahya’da eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdüren sadece iki okul vardır. Bunlardan:

Birincisi; Orta Mektep yani orta okuldur. Kütahya Orta Mektebi, ilk defa 1306/1890 tarihinde İdâdî/İdâdiye olarak açılmış, 1333/1917’de Sultâniye’ye dönüştürülmüştür. Sultâniye’nin adı 1923’de Lise olmuştur. Ancak 1923-1924 öğretim yılında lise tekrar Orta Mekteb’e dönüştürülmüştür. 1931-1932 öğretim yılında dönemin TBMM Reisi/Başkanı Kazım Paşa Hazretlerinin Kütahya’yı

⁵⁵ Parmaksızoğlu, “a.g.e. sh.25.

⁵⁶ Bk. Öcal, *Kütahya (eski) İmam ve Hatip mektebi Mezunlarından...* sh. 136-137.

ve Orta Mektebi ziyaret ve teftişlerinden sonra, Mart 1932’de gelen bir emirle Orta Mektep tekrar Lise yapılmıştır. Bu kararda, daha önce İmam ve Hatip Mektebi Müdürlüğü de yapmış olan Ahmet Tevfik Bey’in etkisi olmuştur.⁵⁷

İkincisi ise; İmam ve Hatip Mektebidir. Kütahya İmam ve Hatip Mektebinin ilk şekli, 17.12.1338/1922’de kurulan Dâru’l-Hilâfeti’l-Âliye Medresesidir. Kütahya Dâru’l-Hilâfeti’l-Âliye medresesinin Müdürü ve Fıkıh Muallimi Abdü’l-Mü’min Efendi’dir. Medrese, Mart 1924’te İmam ve Hatip Mektebi’ne dönüştürülünce müdürlüğüne Riyâziye Muallimi Muharrem Feyzi Bey atanmıştır. 26 Teşrini 1341/1925’te M. Feyzi Bey’in Kayseri Kız Orta Mektebi Müdürlüğüne atanması üzerine, Tabiiye Muallimi Ahmet Tevfik Bey müdür olmuştur. Ahmet Tevfik Bey’in 1928-1929 öğretim yılı içerisinde Yalvaç Orta Mektebi Müdürlüğüne atanması üzerine, Kütahya İmam ve Hatip Mektebi Müdürlüğüne Riyaziye Muallimi Şükrü Bey getirilmiştir.⁵⁸

Burada resmi belgelere dayanarak iki okulun -ki o yıllarda Kütahya’da başka okulun olmadığını belirtmiştik- öğrenci sayılarını vermek istiyoruz. Ancak ondan önce bir hususu hatırlatmak isteriz: Orta Mektep mezunları o yıllarda rahatlıkla bir memuriyet görevi alabiliyor veya liseye, daha sonra da Dâru’l-Fünûn’a (üniversiteye) devam edebiliyorlardı. İmam ve Hatip Mektebi Mezunları için ise herhangi bir memuriyet hakkı olmadığı gibi, liseye ve üniversiteye devam etme şansları da bulunmuyordu. Bunca eşitsizliklere ve adaletsizliğe rağmen, işte o yıllarda bu iki okula kayıt yaptıranlar, kayıt yaptırdıkları halde devam etmeyenler ve öğrenimlerini tamamlayarak mezun olanların sayıları: **(Bk. TABLO: 2.)**

⁵⁷ Kütahya Orta Mektebi ve Lisesi ile ilgili bu bilgiler, aşağıda ilk sayfasını BELGE: 1. olarak sunduğumuz “Kütahya Orta Tahsil Mektepleri Tarihçesi (Karar)” ından çıkarılmıştır.

⁵⁸ Kütahya İmam ve Hatip Mektebinin Müdürleri ile ilgili bu bilgiler, aşağıda ilk sayfasını **BELGE: 1.** olarak sunduğumuz “Kütahya Orta Tahsil Mektepleri Tarihçesi (Karar)” dan çıkarılmıştır. Bu isimler, aşağıda verdiğimiz mülâkatlarda da geçmektedir.

* Resmi belge olarak sunduğumuz iki sayfanın da içerisinde yer aldığı “Kütahya Orta Tahsil Mektepleri Tarihçesi (Karar)” adlı tutanağı bulup, fotokopilerini almamızı sağlayan dönemin Kütahya İmam-Hatip Lisesi Müdürü Sayın Mehmet Eroğlu Beye teşekkür ediyorum.

1923-1924 ile 1930-1931 Öğretim Yılları Arasında Kütahya Orta Mektep ve İmam ve Hatip Mektebinin Öğrenci Sayıları

TABLO: 2.

Öğretim Yılı	Orta mektep (1.2.3.sınıf toplamı.)	Mezun Sayısı	İmam ve Hatip Mektebi (1.2.3.4.sınıf toplamı.)	Mezun Sayısı
1923-1924	20 - 4 = 16	4	152 - 65 = 87	11
1924-1925	37 - 10 = 27	2	38	8
1925-1926	46 - 5 = 41	5	47	14
1926-1927	61 - 7 = 54	11	129	45
1927-1928	107 - 41 = 66	13	128	41
1928-1929	141 - 45 = 96	13	116	27
1929-1930	160 - 78 = 82	19	95	14
1930-1931	209 - 70 = 139	21	37 - 17 = 20	7
1931-1932	223 - - = 223	?	10	10
TOPLAM	1004 - 260 = 744	88	189 - 82 = 670	177

TABLO: 2.'de verilen ve Kütahya Orta Mektebi ile İmam ve Hatip Mektebinin yıllara göre öğrenci sayılarını belirleyen rakamlar, Kütahya'daki araştırmalarımız esnasında elimize geçen ve iki ayrı sayfasını "BELGE: 1." Ve "BELGE: 2." olarak sunduğumuz resmi "**Kütahya Orta Tahsil Mektepleri Tarihçesi (kararı)**" ile "**Kütahya İmam ve Hatip Mektebi İmtihanlar Neticesi Defteri**"nden çıkarılmıştır.

Orta Mektebin yıllara göre verilen öğrencilerinin ilk sütunundaki rakamlar; - kaynak olarak kullandığımız karar/tutanakta açıklama yapılmamış olmakla birlikte-kayıtlı öğrenci toplamı, ortadaki rakamlar; okula devam etmeyenler veya sene içerisinde okulu terk edenler, (=)'den sonra verilenler rakamlar ise; öğrenime devam edenler olabilir. Bu tespite göre; Kütahya orta mektebine 9 yıl boyunca toplam 1004 öğrenci kayıt yaptırmış, bunlardan 260'i devam etmemiş, toplam 744 öğrenci devam etmiştir. Buna rağmen 8 yıllık öğretimin sonunda toplam 88 öğrenci mezun olmuştur.

İmam ve Hatip Mektebinin ilk yılına ait 152 rakamı, Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliye medresesinden naklen gelenler, 87 ise 1. 2. 3. ve 4. sınıfa kesin kayıt yaptıranların toplamıdır. 65 öğrenci ise ya; yukarıda açıklandığı gibi, Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliye medresesinin 4. sınıfını tamamlayanlarla 5. ve 6. sınıf öğrencileri oldukları için kendilerine hemen şehâdetname düzenlenerek mezun sayılanlardır, yahut da kayıt yaptırdıkları halde çeşitli sebeplerle mektebe devam edememiş olanlar olabilir. Bu mektebin öğrencileri, 1930-1931 yılına kadar fire vermeden devam etmişlerdir. Ancak, Eylül 1930'da bu mekteplerin kapatılma kararı çıkıp, 1. ve 2. sınıfların orta mektep programına aktarılması, 3. ve 4. sınıfların ise, orta mektep bünyesinde oluşturulan muhdes (ihdas edilmiş, sırf İmam ve Hatip Mektebi öğrencileri için oluşturulmuş) sınıflara alınması üzerine ilk defa 17 öğrenci fire vermiş -bu öğrenciler muhtemelen okulu terk etmiş veya orta mektep programına geçmişler- ve bundan dolayı 20 öğrenciye düşmüştür. En son ve fiilen kapandığı yılda ise 10 (on) öğrenci mezun vermiştir. Böylelikle Kütahya İmam ve Hatip Mektebi toplam 177 öğrenci mezun ederek tarihe mal olmuştur.

BELGE: 1.

T. C. M. F. V
Kütahya Orfamektep
müdürlüğü

Kütahya
I / 6 / 1932
HULÂSA

U:

No:

H:

Leffi:

MAARİF VEKÂLETİ CELİLESİNİN 2/3/1931 TARİH VE 426/6 NUMARALI EMİR
NAMELERİNE TEVFIKAN VÜCUDA GETİRİLMİŞ BULUNAN KÜTAHYA ORTA TAHSİL
MEKTEPLERİ =Orta, Muallim ve İmam-Hatip mektepleri=TARİHÇESİ.

(K A R A R)

Maarifvekâleti celilesinin 2-3-1931 tarih ve 426/6 numaralı emirname-
lerine tevfiakan ve mektebimiz muallimler meclisinin 1/12/1931 tarih
li iğtımında tekarrur ettiği veçhile Kütahya İrfan hayatında 10
senelik bir müddete yakın çalıgıgı ve halen mektebimiz müdürlüğünde
bulunmakta olan Ahmet tevfik bey ile Türkçe muallimi Emin beyin çok
esaslı bir tetkikat neticesinde topladıkları hakiki malumatı ve
esasları ihtiva eden çok muntazam bir gekilde vücade getirilen ve
temamen bu esaslar dairesindeki 1/12/1931 tarihli iğtımada seçilen
komisyon tarafından dahi pek muvafık görülen ve meclisimizce de mü-
teaddit defalar tetkik ve noksanları da iktisâ edilerek (Kütahya Orta
tahsil mektepleri tarihçesi)nin bu gekilde vekâleti celileye arz ve
takdim edilmesi= 1/6/1932= tarihinden sonraki vekâlin de bu tarih-
çenin sonuna her sene zeyil olarak ilâvesi ve tarihçenin demibağ
kayt olunarak her suretle hüsnü muhafazasına itina olunması tahsi-
yat bulunduğunda tab' ve teksir edilmesi müteffikan muvafık
görülerek kabul edildi. 1/6/1932 Muallimler meclisi

Müdür ve tabii ilimler
muallimi

Latavin ve Tabii ilimler
muallimi

Türkçe
muallimi

Türkçe muallimi

Tarih Coğrafya mu

tarih coğrafya mu

Yurtbilgisi mu

Riyaziye mu

Riyaziye vekil mu

Tabiiye mu

Fransızca mu

fransızcamu

Şekerlik mu

Bedenterbiyesi

Resim mu

musiki mu

Dikig ve evdairesi

din idareleri

BELGE 1.'deki ifadelerden anlaşılacağı gibi; Maarif Vekaletinin 8.3.1931 tarih ve 426/6 numaralı emirnamelerine tevfikân Orta Mektep Muallimler Meclisince (Öğretmenler Kurulunca) hem Kütahya'daki orta öğretim seviyesindeki mekteplerin tarihçesi hazırlanmış, hem de 1923-1924 ile 1930-1931 öğretim yılları arasında bu mekteplerin öğretmen ve öğrenci sayıları tespit edilmiştir. Tarihçede/tutanakta yer alan bir ifadeye göre; tespitlerin doğruluğu tekrar tekrar kontrol edilerek tasdik edildikten sonra 1.6.1932'de Maarif Vekaletine sunulmuştur.

Burada; BELGE 1. olarak sunduğumuz karar/tutanağın başlığında "**Muallim Mektebi**"nin de adı geçmektedir. Ancak, aynı belgede yapılan açıklamaya göre; 4 yıllık Kütahya Muallim Mektebi/Öğretmen Okulu 1331-1332/1915-1916 öğretim yılında açılmış, dört yıllık bir öğretimden sonra 1334-1335/1918-1919'da Yunan işgali üzerine faaliyetlerini durdurmuştur. 1920'li yıllarda Muallim Mektebi öğretime devam edemediği için, -aşağıda nakledilen mülâkatlarda da açıkça ifade edildiği gibi- İmam ve Hatip Mektebinden mezun olanlardan öğretmen olmak isteyenler Konya Muallim Mektebine giderek orada öğretmenlik kursuna tabi tutulmuşlardır.

"Kütahya Orta Tahsil Mektepleri Tarihçesi (Karar)" dan elde edilen bilgilerle oluşturulan TABLO: 2.'de görüldüğü gibi, İmam ve Hatip Mektebinin öğrenci sayısı -kapatılma kararının çıktığı son iki yıl hariç- orta mektebin öğrencilerinden daha fazladır. Şimdi tam burada şu soruyu sorabiliriz:

Bu rakamlara rağmen, İmam ve Hatip Mektebinin ilgi görmediği ve bundan dolayı kendiliğinden kapandığı iddiası ne derecede doğru ve ikna edici olabilir?

Anlaşılan o ki; İmam ve Hatip Mektepleri yaşatılmak için değil, yaşatılmamak için açılmıştır. Ama buna rağmen yaşamak ve hayatta kalabilmek için kapatılıncaya kadar direnmiş ve ciddi olarak eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür. Fakat dönemin yetkilileri kafalarına koyduklarını yapmakta gecikmemişlerdir. Mekteplerin büyük çoğunluğunun kapılarına ilk yıllarda kilit vurulduktan sonra, alınan bunca tedbire rağmen öğrenci bulan ve ayakta kalabilen son iki mektebin kapısına da artık kilit vurulması zamanı gelmiştir. Nihayet, **BELGE: 2.**'deki ifadeye göre; 1930 yılının Eylül ayında bu da yapılmış ve İstanbul ile Kütahya İmam ve Hatip Mektepleri de resmen kapatılmıştır. Ancak fiilen iki yıl daha öğretime devam etmiştir. Şöyle ki:

Eylül 1930'da mekteplerin kapatılma kararı çıktıktan sonra o yıl yeni kayıt yaptıran 1. sınıf öğrencileri ile 2. sınıfa geçenler orta mektebe nakledilmişlerdir. 3. ve 4. sınıfa geçenler ise, orta mektep çatısı altında sırf İmam ve Hatip Mektebinden gelen öğrenciler için oluşturulan "*muhdes sınıflara*" nakledilmişler ve tahsillerine orada devam ederek İmam ve Hatip Mektebinden diploma almalarına izin ve imkan verilmiştir. Bu uygulamanın sonucu olarak, iki sene daha öğrenimlerine devam eden öğrenciler ise, 1931-1932 öğretim yılı sonunda mezun olmuşlardır.

Böylelikle son iki İmam ve Hatip Mektebi de 1930'da resmen 1932'de ise, fiilen tarihe mal olmuştur.

Peki, İstanbul ve Kütahya İmam ve Hatip mekteplerinin kapatılma kararlamelerini hangi gerekçelerle hangi Maarif Vekili/Milli Eğitim Bakanı imzalamıştır?

Biz henüz resmî kapatma kararnamesini bulamadık. Dolayısıyla resmi gerekçelerin neler olduğunu burada ifade edemiyoruz. Kapatma kararının altındaki imza sahibini de kesin olarak bilemıyoruz. Ancak bu iki mektebin Eylül 1930'da kapatıldığını tespit ettiğimize göre, geriye kalan, bu tarihte görev yapan Maarif Vekili/Milli Eğitim Bakanının kimliğini tespit etmekten ibarettir. “Belki bir fikir verir” düşüncesi ile o dönemde/Eylül 1930'da Maarif Vekilliği yapan isimleri ve görev sürelerini buraya almayı uygun bulduk. İşte o üç isim ve Maarif Vekilliği süreleri:

Cemal Hüsnü Taray – (1893)	10.4.1929 – 15.9.1930
Dr. Refik Saydam – (Vekil)	17.9.1930 – 26.9.1930
Esat Sagay – (1873 – 1938)	27.9.1930 – 18.9.1932

Bu isimlerden birisi İstanbul ve Kütahya İmam ve Hatip Mekteplerinin kapatılma kararnamesini imzalamıştır. Fakat, atılan imzanın yerini bulup-bulmaması veya haklılığı her zaman tartışma konusu olmuştur. Nitekim, tek partili (CHP) dönemin son Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu da bu mekteplerin kapatılmasının kanunsuz olduğunu itiraf etmektedir.¹

Halbuki daha Tevhîd-i Tedrisat kanununun zihni hazırlıklarının yapıldığı dönemde Mustafa Kemal İzmir'e gitmişti. O sırada orada henüz genç bir öğretmen olarak görev yaparken, sonradan milletvekili ve Maarif Vekili olacak olan Hasan Ali (Yücel) Mustafa Kemal'e “Medreseler hakkında neler düşünüldüğüne” dair bir soru yöneltmişti. Mustafa Kemal bu soruya verdiği cevabın bir yerinde şöyle söylemişti:

¹ Banguoğlu, Tahsin, *Kendimize Geleceğiz*, Derya Dağıtım Yay. İstanbul 1984, sh. 100-101.

"Efendiler, bizim dînimiz akla en uygun ve en tabii bir dindir ve ancak bundan dolayıdır ki, son din olmuştur. Bir dînin tabii olması için akla, fenne, ilme ve mantığa uygun olması gerekir. Elbette her fert dînini, diyanetini öğreneceği bir yere muhtaçtır, orası mekteptir."²

Ama buna rağmen İmam ve Hatip Mektepleri kapatılmıştır...

BELGE: 2.

KÜTAHYA
Orta Tahsil Mektepleri
→ **Tarihçesi** ←
İmam ve Hatip Mektebi

Sayf : (88)

928 - 929

Ders senesi mezunları : 27 kişi olup bunlardan (3)ü muallim (2) si icramomuru; (1) i Lise talebesi ve mütebakisi muhtelif tarzlarda memlekette ibrazi faaliyet ediyorlar.

929 - 930

D E R S S E N E S İ

Bu senesi kadrosu:

Müdür ve riyaaziye muallimi	Şakrî bey	Kütahya Ortamektep Riyaziye
Kâtip	Mehmet muhittin	mlm " " Kâtibi
Tahfiye	" Muhittin	"
Kuzne	" İbrahim Rûştî	"
Arabî	" Hâceğâne Hilmi	"
Tefsîr	" Necip ef	"
Türkeçe	" Halil İbrahim B;	"
Tarih Coğrafya	" İbrahim hakkî	"
Fransızca	" Kâmil	"
Yazı	" İbrahim hakkî	"

T A L E B E S İ

Birinci sınıf:	20
İkinci "	31
Üçüncü "	14
Dördüncü "	20
	85

Bu sene (14) Efendi mezun olmuştur; bunlardan (2) si muallim olmak üzere mütebaki kısmı ticaretle ve sıratla meşgul olmaktadır.

930 Eylül tarihinden itibaren İmam ve hatip mektebi lağvunarak Birinci , ikinci sınıfları Ortamektebin müadil sınıflarına devredilmiş İkinci üçüncü sınıfları da Ortamektepte mühdes sınıflar namı altında idame edilmektedir. Mektebin kayudatı masbut ve zengin egypti aynı Ortamektebe devrolunmuştur.

² Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1952, C.2. sh.98'den nakleden Gürtaş, Ahmet, a.g.e. sh.11; Ulug, Hakkı Naşit, *Üç Büyük Devrim*, Ak Yayınları, İstanbul, 1973, sh.12-13.

D. İmam ve Hatip Mektebi Mezunları ile Yapılan Mülakatlar, Şehâdetname Örnekleri ve Fotoğraflar

Makalemizin bu kısmında önce; araştırmalarımızı sürdürürken bulduğumuz (tanıştığımız) biri Bursa, diğerleri Kütahya İmam ve Hatip Mektebi mezunu olan üç zatı tanıtıp, kendileri ile yaptığımız mülakatlarla edindiğimiz bilgileri vereceğiz. Sonra kendilerinden temin ettiğimiz şehâdetname/diploma örneklerini ve o döneme ait fotoğrafları birer belge olarak sunacağız.

1 – Bursa İmam ve Hatip Mektebi mezunlarından Mehmet Naci (Bilmen) Efendi ile yapılan mülâkat ve Şehâdetnamesi

a) Mehmet Naci (Bilmen) Efendi ile Yapılan Mülakatla Edinilen Bilgiler

Bursa İmam ve Hatip Mektebi, Tevhid-i Tedrisat Kanununun yürürlüğe girmesi üzerine ilk defa öğretime başlayan mekteplerden biri idi. Bu mektep açılışının 3. yılı yani 1925-1926 öğretim yılının sonunda kapatılmıştır. Mehmet Naci Efendi (Mehmet Naci Bilmen) de yapabildiğimiz tespitlere göre bu mektebin ilk mezunlarından biridir.

Aşağıda belge olarak sunduğumuz Şehâdetnamesinde çok açık ve belirgin olmamakla birlikte, 1319(?)/1903 doğumlu olduğu anlaşılan Mehmet Naci Efendi ile 1990 yılının Haziran ayında Bursa'daki evinde bir mülakat yapmıştık. O sırada kulakları ağır işitiyordu. Kendisi ile yüksek sesle ve güçlkle anlaşabildik. Rahat konuşmadığı için, arzu ettiğimiz kadar olmasa da bazı bilgiler edinebildik.

Mehmet Naci (Bilmen) Efendi, İmam ve Hatip Mektebinden önce Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliye medresesi öğrencisi imiş. Medreseler 1924'te kapatılıp, Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği İmam ve Hatip Mektepleri açılınca, arkadaşlarından bir kısmı ile bu mektebe - günümüzde kullanılan ifade ile- yatay geçiş yapmışlar. Kendisi ile yaptığımız mülâkatta sorduğumuz sorular ve aldığımız cevaplar şöyledir:

- *Hocam, siz İmam ve Hatip Mektebine kaydolduğunuzda ne kadar öğrenci vardı?*

- *850 (sekizyüzelli) talebe vardı.*

Bu rakam doğru mu idi? Doğrusu biz rakamın doğruluğu konusunda biraz tereddüte düştük. Ancak konu üzerinde düşündükçe bu sayının, İmam ve Hatip Mektebinin değil, kendisinin de çatısı altında birkaç yıl öğrenim gördüğü ve 1924'te kapatılan Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliye medresesinin öğrencileri olabilir diye düşündük. Çünkü yapılan tespitlere göre; Bursa İmam ve Hatip

Mektebinin ilk açılışında (1923-1924) öğrenci sayısı 108'dir.³ Devlet Salnamesi'nde, "Hüdavendigâr" olarak anılan Bursa İmam ve Hatip Mektebinin 1924-1925 öğretim yılındaki öğrenci sayısı 65'tir.⁴ Kapatıldığı yıl olan 1925-1926 öğretim yılında ise öğrenci sayısı 57'ye gerilemiştir.⁵

- *Bursa İmam ve Hatip Mektebi niçin kapatıldı, biliyor musunuz?* şeklindeki sorumuza karşılık Mehmet Naci Efendi:

- *Bunu bilemeyeceğim, şeklinde cevap vermiştir.* Ancak bizim;

- *Mektebin kapanma sebebi olarak 'öğrenci yokluğu'ndan bahsediliyor, buna ne dersiniz?"* şeklinde yönelttiğimiz soruya cevaben:

- *Bu iddianın asılsız olduğunu" söylemiştir.*

Gerçekten de, üç yıl boyunca İmam ve Hatip Mektebi öğrenci sayısında 108'den 65'e ve 57'ye gerilemiş olması, zamanımız okul ve öğrenci sayıları ile mukayese edildiğinde çok az gibi gözükmele birlikte, o döneme göre ve mezunlarına hiçbir istikbal vaad edilmeyen bir okul için hiç de azımsanamayacak bir sayıdır. Nitekim bunun örneğini yukarıda Kütahya orta mektebi/ortaokulu ile İmam ve Hatip Mektebinin öğrenci sayılarını mukayese ederek verdik.

- *Bursa İmam ve Hatip Mektebi kapatıldıktan sonra talebeleri ne oldu?* şeklinde yönelttiğimiz soruya:

- *Kütahya'ya gönderilmek istediklerini, ancak o günkü şartlarda öğrencilerden birkaç tanesi hariç, büyük çoğunluğunun gidemediklerini, söylemiştir.* Son olarak:

- *Bursa İmam ve Hatip Mektebinin bina olarak yeri neresi idi?* diye sormuştuk. Bu sorumuza karşılık Mehmet Naci Efendi;

- *İmam ve Hatip Mektebi Ulu Cami karşısındaki Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliye medresesinin binasında açıldı ve biz orada tahsilimize devam ettik. İmam ve Hatip Mektebi kapatılınca ise, medrese/mektep binası kadınlar lokantasına çevrildi, şeklinde cevap vermiştir.*

- *Mezuniyetten sonra hangi görevi/görevleri ifa ettiğine" dair sorumuza karşılık:*

- *15 sene kadar Orhaneli'nin köylerinde, daha sonra birkaç yıl da (Bursa) Üçkuzular mahallesinde imamlık yaptığını, ayrıca Yenişehir'de de, 4-5 sene öğretmenlik yaptığını belirtmiştir.*

³ Bk. Parmaksızoğlu, a.g.e. sh. 25, 68-69.

⁴ Bk. T.C. Devlet Salnamesi, 1927. (Sh. 337-338 arasındaki ek Tablo).

⁵ Bk. Parmaksızoğlu, a.g.e. sh. 25, 68-69.

Mehmet Naci Efendi ile yaptığımız mülâkâttan edindiğimiz bilgiler bu kadar.

Bursa İmam ve Hatip Mektebi Binası (1926)

Bursa İmam ve Hatip Mektebi binasının bu fotoğrafını; **“Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Coğrafya Encümenince te’lif olunan: Cenubi Marmara Havzası Bursa Vilayeti Coğrafyası”** (c. 29. Devlet Matbaası, İstanbul 1927) adlı kitabın 117. sayfasında bulduk. Bu mektebin mezunlarından Mehmet Naci (Bilmen) Efendi’nin yer tarifinden hareketle Bursa Ulu Camii civarında bina arayışına çıktık. Fotoğraftaki binanın, halen mevcut ve iş yerleri olarak kullanılan eski medrese veya iş hanlarından hiç birine benzemediğini anladık. Araştırma ve soruşturmalarımız esnasında yaşlı bazı zatların verdiği bilgiye göre, İmam ve Hatip Mektebi binasının Ulu Caminin doğu (Orhan Camii tarafı) kapısının karşısındaki parkın Ulu Camiye yakın alt kısmında yer alan **Sayılğan Ege Pasajı**nın olduğu yerde bulunduğunu, ancak sonradan yıkılarak yerine söz konusu binanın yapıldığını öğrendik. Fotoğrafta görülen çınar halen mevcuttur.

b) Mehmet Naci Efendiye ait Şehâdetname

Şehâdetname/diploma örneğini vermeden önce bir hususa açıklık getirmek istiyoruz: Toplam 3 yıl öğretime açık kalabilen bir mektepten 4 yıllık mektep şehâdetnamesi nasıl alınabilir? Bu soru doğal olarak bazılarının aklını kurcalayabilir. Aslında bu sorunun cevabı yukarıda yapılan açıklamalar arasında mevcuttur. Ama yine de burada bir daha tekrar etmek istiyoruz:

Tevhid-i Tedrisat Kanunu 3 Mart 1924'te kabul edilmesine rağmen İmam ve Hatip Mektepleri 1923-1924 öğretim yılı itibarıyla açılmış gibi muameleye tabi tutulmuşlardır. O sırada kapatılan medrese talebelerinin 4. sınıfını tamamlayanlarla 5. ve 6. sınıflarda öğrenci olanlar, İmam ve Hatip Mektebi mezunu sayılarak kendilerine birer belge verilmiştir. Hazırlık sınıfı ile 1. 2. ve 3. sınıflarda olanlar ise, bir "seviye tespit sınavı"na tabi tutulmuşlar ve başarı durumlarına göre bu mekteplerin bütün sınıflarına kayıt hakkı kazanmışlardır. Bundan dolayı daha açılışlarının üzerinden 2-3 aylık bir zaman geçmesine rağmen ilk mezunlarını vermişlerdi. Mehmet Naci Efendi'nin mezuniyet yılı -şehâdetnameden okunabildiği kadarıyla- 1324 olduğuna göre, muhtemeldir ki İmam ve Hatip Mektepleri açıldığında 4. sınıfa kayıt yaptıranlardandı. İşte bundan dolayıdır ki kendisi, 4 yıllık mektepten 2-3 ay sonra şehâdetname almıştır.

Mehmet Naci Efendi'nin verdiği bilgiye göre; İmam ve Hatip Mektebinin şehâdetnameleri Hattat Ali Efendi tarafından yazılmıştır.

Mektep müdürlüğünce yapıştirılan resmi düşüp kaybolan ve sonradan kendisi tarafından gençlik dönemi resmi yapıştirılmış olan Mehmet Naci Efendinin şehâdetnamesi aşağıdadır:

Mehmet Naci (Bilmen) Efendi İçin Bursa İmam ve Hatip Mektebinden Verilen Şehadetname/Diploma

Şehâdetname'nin latin harflerine çevrimi şöyledir:

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MAARİF VEKALETİ**

İMAM VE HATİP ŞEHÂDETNAMESİ

Hususi Numara:

13

Umumi Numara:

20

İMAM VE HATİP MEKTEBİ

ŞEHADETNAME SAHİBİNİN
Adı: Mehmet Naci Efendi
Babasının Adı: Hasan Fehmi Efendi
Ailesinin Lakabı: Hayrullahoğlu
Doğduğu Yer: Bursa
Doğduğu Tarih: 1319 (?)

Tavr u Hareket Numarası Şehâdetname Derecesi
10 Vasat

Tavr u Hareket Hitabet İktidarı İmamet İktidarı
Aliyyü'l-a'la Vasat Vasat

RESİM

Fotoğrafı bâlâya mülsak Dokuz numarada mukayyet Hasan Fehmi Efendi oğlu Mehmet Naci Efendi Bursa İmam ve Hatip Mektebinde tahsilini ikmal ederek usûlü dairesinde imtihan vermek suretiyle İmam ve Hatip Şehâdetnamesi almağa istihkak kazanmış olduğundan kendisine işbu şehâdetname verilmiştir.

Fi 25 1340 (?) senesi

Mektep Müdürü

Maarif Müdürü

Tasdik olunur

VALİ

imza

imza

(imza)

Şehâdetnamedeki bilgilere göre: Bursa'da Hayrullahoğullarından Hasan Fehmi Efendi'nin oğlu olarak 1319(?)'da dünyaya gelmiş olan Mehmet Naci Efendi Şehâdetnamesini 1340 (1924)'da almıştır.

Şehâdetname/Diplomadaki; "Hususi numara: 13", "Umumi numara: 20" ifadelerine bakılınca Mehmet Naci Efendinin -yukarıda açıkladığımız gibi- 1923-1924 yılı itibariyle 4 sınıfı birden oluşturulan İmam ve Hatip Mektebinin 4. sınıfına kayıt yaptırmış ve aynı yıl mezun olanlar arasına katılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu rakamlara göre; ilk yıl medreseden yatay geçişle gelmiş olan 108 öğrenciden 20'sinin 4. sınıfa kayıt yaptırıp mezun olduklarını söylememiz mümkündür. Bunlar arasında Mehmet Naci Efendi'ye 13 sıra sayılı şehâdetname düzenlendiği anlaşılmaktadır.

Mehmet Naci Efendi'nin "Tavr u hareket numarası" (davranış notu) 10/Alıyyü'l-a'lâ (Pekiye)'dir. Şehâdetname derecesi "vasat" (orta)'tır. Hitabet iktidarı (hitabet gücü/yeteneği) ile imamet iktidarı (imamlık gücü/yeteneği) da "vasat" (orta)'tır.

2 –Kütahya İmam ve Hatip Mektebi mezunlarından Ahmet (Göçmen) Efendi ile yapılan mülâkat, kendisi için düzenlenmiş "Muvakkat Vesika" ve Fotoğraf Örnekleri

a) Ahmet (Göçmen) Efendi ile yapılan mülakatla edinilen bilgiler

1989 yılında bir meslektaşımız vasıtasıyla varlığından haberdar edildiğimiz⁶ 1329/1913 doğumlu ve Kütahya İmam ve Hatip Mektebinin 1929-1930 öğretim yılı mezunlarından Afyon ili Çay ilçesi Kızan Karyesi/Kılıçyaka Köyünde ikamet eden Ahmet Efendi (Ahmet Göçmen) ile mektuplaşmaya başlamıştık. Mektuplaşmalarımız esnasında burada yayınladığımız "şehâdetname yerine düzenlenmiş muvakkat vesika" ile İmam ve Hatip Mektebi öğrenciliği yıllarına ait bazı fotoğrafları adresime göndermişti. 10 Ağustos 1997 Pazar günü ise ikamet ettiği Kılıçyaka köyüne kadar bizzat giderek kendisi ile mülakat yapmıştık.⁷

Ayrıca, 2000 yılı Ağustos ayında ise, bir milli/ulusal TV için hazırlanan "*İmam-Hatip Liseleri Belgeseli*" için de ikinci defa köyüne kadar giderek mezunu olduğu Kütahya İmam ve Hatip Mektebi ile ilgili kendisi ile mülakat yapmıştık.⁸ Ahmet Göçmen'in ağzından

⁶ Ahmet Göçmen'in varlığından bizi haberdar eden; 1980'li yıllarda Afyon'un Çay ilçesinde İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmeni olarak görev yapmış ve halen (2004 yılında) Bursa Nuri Erbak Lisesi Müdürü olan Necmettin Esen'dir. Kendisine teşekkürü bir borç bildiğimi ifade etmek isterim.

⁷ Mülakâtı Ahmet Göçmen'in oğlu Mustafa Göçmen ile Musa ve Musa Kazım isimli iki arkadaşının yardımlarıyla video çekimli olarak gerçekleştirdik.

⁸ Tarafımızdan kaleme alınıp "**Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip**

burada verilen bilgiler; söz konusu mektuplardan, mülakat ve TV çekimleri esnasında yaptığı açıklamalardan derlenmiştir.

Ahmet Göçmen ilkokul tahsili yapmamış, ancak kendi kendine okuma-yazmayı öğrenmiş. Önce, Afyon İmam ve Hatip Mektebinde 2 yıl süre ile kayıt yaptırmadan “samiin” (dinleyici) olarak derslere devam etmiş. Fakat 1925-1926 öğretim yılı sonunda bu mektep kapatılınca oradan ayrılmak zorunda kalmış.

Bir gün, heybesini omuzuna atıp, Kütahya'nın yolunu tutan Ahmet Göçmen, buradaki İmam ve Hatip Mektebi Müdürlüğüne müracaat ederek şöyle demiştir:

- 2 yıl Afyon İmam ve Hatip Mektebinde “samiin” olarak derse devam ettim, fakat orasını kapattılar, ben de buraya geldim. Kabul ederseniz burada tahsilime devam etmek istiyorum.

Bunun üzerine beni sınava tabi tuttular ve 1926-1927 öğretim yılı itibariyle 1. sınıfa öğrenci olarak kabul ettiler. Burada; Kayseri, Isparta, Konya, Eskişehir, Denizli ve Yozgat'tan talebeler vardı.

- Kütahya'daki okul müdürünüz kimdi?

- Müdürümüz önce Ankara'lı Ahmet Tevfik Bey idi. Kendisi Yalvaç Ortaokuluna Müdür olarak tayin olunca yerine Şarkikaraağaç'lı Matematik öğretmeni Mehmet Şükrü Bey Müdür oldu.

- Tahsiliniz esnasında hangi rakamları ve harfleri kullandınız?

-İmam ve Hatip Mektebine başladığım yıl Arap rakamları terk edilerek, şimdi kullandığımız rakamlar kullanılmaya başlandı. Biz kısa zamanda yeni rakamların yazılışını öğrenerek kullanmaya başladık. Bir yıl sonra ise, Arap harfleri terk edilerek, latin harfleri kullanılmaya başlandı. Yeni harfleri öğrenmemiz için kurs açtılar ve bize yeni harfleri öğrettiler. Arap harfleri ile kelimeleri daha kolaylıkla ve daha az yer tutacak şekilde yazıyorduk. Latin harflerine zor alıştık ve yazarken daha uzun yer kapladığını fark ettik.

- Mektep kıyafetiniz nasıldı? Nasıl giyiniyordunuz?

- Afyon İmam ve Hatip Mektebine devam ettiğim ilk yıl sarıklı idik. İkinci sene fes giydik. Kütahya'ya geldiğimizde kadifeden yapılma şapka giymeye başladık.

Liseleri” (Bk. Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, sayı 6, İstanbul, yıl 1999 sh. 200-254) başlığı ile yayınlanan makalemizden hareketle Kanal 7 TV tarafından 2000 yılı yaz aylarında, 6 bölümlük bir “İmam-Hatip Liseleri Belgeseli” çekilmiş ve biz de bu belgeselin “fahri danışmanlığını” yapmıştık. Belgesel için 16 ilde çekim gerçekleştirilmişti. Bu illerden 9'unun çekiminde, Kanal 7 TV adına ekip sorumlusu olarak görevlendirilmiş olan Dr. Senai Demirci ve ekibi ile bizzat gezerek çekimlere yardım ve katkıda bulunmuştuk. İşte bu belgesel çekimleri esnasında uğradığımız illerden birisi de Afyon ve Ahmet Göçmen'in ikamet ettiği Çay ilçesi Kılıçyaka Köyü idi.

- Kütahya İmam ve Hatip Mektebinden ne zaman/kaç yaşında mezun oldunuz?

- 1929-1930 yılı sonunda 17 yaşında İmam ve Hatip Mektebinden mezun olarak, size verdiğim “muvakkat mezuniyet vesikası”nı aldım.

- Mezun olduktan sonra İmamlık yaptınız mı? Yahut şöyle sorayım: İmam ve Hatip Mektebi mezunları İmamlık görevini ifa ediyorlar mıydı? Yoksa başka işlerle mi meşgul oluyorlardı?

- O yıllarda İmam ve Hatip Mektebinden mezun olanlardan Hacı Hatip diye bir arkadaşım vardı, bir tek o devamlı imamlık yaptı. Diğerlerini Konya Muallim Mektebine götürerek 3 aylık kurslardan geçirmek suretiyle muallim/öğretmen yaptılar. Ben de Konya’ya gitmek istedim ama yokluk sebebiyle gidemedim. Bolvadin Kaymakamının tayini ile kendi köyümde 2 yıl devletten maaş alamadan imamlık yaptım. Çünkü o yıllarda devlet din görevlilerine maaş vermiyordu.

- Ondan sonraki yıllarda ne yaptınız?

- 1937-1938 yıllarında 1.5 sene süre ile askerlik yaptım. 2. dünya savaşı çıkınca 1939’da tekrar askere alındım, Trakya bölgesinde 8-10 ay kadar daha askerlik yaptım.

- Askerlik sonrası ne yaptınız?

- 1941 yılının bahar aylarında başlayıp güz aylarına kadar devam eden 6 ay kadar Eskişehir Çifteler (Yunus Emre)’de açılan Köy Enstitüsünde “Eğitmenlik Kursu”na katıldım. Kursu 120 eğitimci aday olarak başladık. Her 10 eğitimci adayına bir öğretmen görevlendirmişlerdi. Günlük derslerden sonra bahçe bakımı, bellemesi filan yapardık. Kurs bitiminde “Eğitmen” oldum.⁹ Kursun bitiminden

⁹ **Eğitmen ve eğitimlik:** Osmanlı Devletinden Cumhuriyete geçileceği dönemde 46 Muallim Mektebi (Öğretmen Okulu) vardı. 1923 yılının Nisan ayında toplanan İcra Vekillerinin (Bakanlar Kurulunun) toplantısının gündeminde Öğretmen yetiştirme konusu da yer almıştı. Ayrıca, aynı yıl toplanan (I.) Hey’et-i İlmiye’nin gündeminde de öğretmen yetiştirme konusu yer almıştı. Bu toplantıda alınan karar gereği, Muallim Mekteplerinin bazıları kapatıldı, bazıları ise birleştirildi. Neticede; 7’si Kız, 13’ü Erkek Muallim Mektebi olmak üzere sayıları 20’ye indirilmiş oldu. 1924’te 9’u Kız, 15’i Erkek olmak üzere 24’e çıkarıldı.

1926 yılında ise, “Parasız yatılı” “Köy Muallim Mektepleri” açıldı. Ancak bu mekteplerin mezunları ile bütün köylerin öğretmen ihtiyacı karşılanamıyordu. Bu eksikliği gidermek ve bütün köy çocuklarını eğitime tabi tutmak amacıyla 11. 6. 1937’de 3238 sayılı “Köy Eğitimcileri Kanunu” çıkarıldı. Kanun gereği, askerlik görevini tamamlamış ve okuma yazma bilen ve isteyenler muhtelif bölgelerde açılan Köy Eğitimci Yetiştirme Kurslarına alındılar. Maarif ve Ziraat Vekilliklerince ortaklaşa hazırlanan kurs programı 7 ay süreli idi. Programları arasında hem eğitimle ve hem de ziraat/tarımla ilgili dersler vardı. Amaç

sonra, Ankara'nın Hasanoğlan Köyünde açılmış olan Köy Enstitüsünün binasının yapımında çalışmak üzere bizi oraya gönderdiler. O yıllarda 14 Köy Enstitüsü vardı. Her birinden 10 ğrenci 10 da eğitmen göndermişler. Biz de Afyon'dan 10 Eğitmen 10 talebe bir grup idik. 40 gün çalıştık ama ne alışma... Hiç cret almadan Hasanoğlan Köy Enstitüsü binasını biz yaptık.

- Sonra ne yaptınız?

- Sonra kendi kyme geldim ve okul açtım. Okul olarak açtığımız yer, kümes gibi bir yerdı. Orada derslere başlandı. Sonra köye yeni bir okul yaptık ve oraya geçtik. Kymzdeki okul 3 yıllıktı. 20 sene boyunca kendi köyümde eğitmenlik/öğretmenlik yaptım. Sabah namazı vaktinde kalkar tarlaya gider çalışır, saat 8 veya 9'a doğru gelir okulu açar ve çocukları okuturdum. Köyün ağası konumundaki birisi "Ebu Cehil" ıktı ve beni şikayet etti. Müfettiş geldi, teftiş etti, bir kusur bulamadı. Ama buna rağmen köyümüze 1.5 saat mesafedeki Aydoğmuş Köyüne tayinim çıktı. 2 sene de orada eğitmenlik yaptıktan sonra tekrar kyme döndüm. 33 yılı fiili görev, 2 yıl da askerliğimi saydıırarak 35 yıllık görevden sonra 1976 yılında emekli oldum.

- Peki Hocam, "eğitmen" olarak aldığınız ilk maaş ne kadardı?

- 9 lira 30 kuruş idi. 5 yıllık ilkokul öğretmenleri ise 20 lira maaş alıyorlardı. 1955'te maaşım 60, 1956'da 70, 1958'de 100, 1959'da 110, 1961'de 220, 1963'te 250, Ekim 1963'te 300 TL. oldu.

- şimdi ne kadar emekli maaşı alıyorsunuz?..

- 3 ayda 168 milyon alıyorum. Çok para veriyorlar yahu, gerçekten çok para...

- Hocam, tekrar Kütahya İmam ve Hatip Mektebine dönersek; bu mektep neden kapatıldı, biliyor musunuz?

- İmam ve Hatip Mektebinin neden kapatıldığını bilmiyorum ama şunu söyleyebilirim; o zaman Kütahya'lular mekteple pek ilđilenmediler. Mahmut, Sabri, Osman şakir, Rifat... gibi arkadaşlarım vardı. Bunlar son sene İmam ve Hatip Mektebinden ayrılarak Orta Mektebe gittiler. İmam Hatipte yalnızca biz gurbetten gelenler kaldık. Bir de şunu söylemek isterim: Bizim okuduğumuz yıllarda Bayram

eğitmenler vasıtasıyla köylüye teknik ziraatı/tarımı da ğretmekti. Kursları başarı ile bitirenler **ğretim süresi 3 yıl olan küçük köy okullarına "Eğitmen"** sıfatıyla görevlendirilmişlerdir. Eğitmen olarak grevlendirilenlerden bir kısmı zamanla görevlerinden ayrıldılar. Ancak, 12 Eylül 1963 tarihine kadar göreve devam edenler, bu tarihte çıkarılan 326 sayılı kanununun 1. maddesi gereğince: "Hizmet sürelerine ve öğrenim durumlarına bakılmaksızın" 14. derece ile aylıklı kadrolara geçirildiler ve emekli oluncaya kadar görev yaptılar.

olurdu, Bayram namazından çıkar çıkmaz halk doğru evlerine giderdi. Biz ise ortada kalırdık. Kimse bizimle bayramlaşmaz, hatırımızı bile sormazdı. Devamlı kaldığımız Rüstem Paşa Medresesi ve diğer medreselerde garip garip oturur, kalırdık. Biz de yalnızca kendi hocalarımızın evine gider, ellerini öper, bayramlaşırđık. 4 sene boyunca kimse bize: ‘Siz necisiniz, gelin bir ekmeğimizi aşımızı yiyin’ demedi. Yalnız Ziya isimli bir sınıf arkadaşımız vardı, bir gün onun evine gittik, ders çalıştık ve çayını içtik. Hepsi bu...

- Hocam, verdiğiniz bilgilerden dolayı çok teşekkür derim. Allah size hayırlı ve uzun ömür versin!..

- Âmin, Allah razı olsun...

Ahmet Göçmen ile mektuplaşmalarımız ve yaptığımız mülâkâtlardan çıkarımlarımız bu kadar...

b) Ahmet (Göçmen) Efendi’ye Şehâdetname yerine verilmiş “Muvakkat Vesika”

Mülâkâtlarla edindiğimiz bilgileri aktardıktan sonra şimdi; Kütahya İmam ve Hatip Mektebi Müdürlüğünce Ahmet Efendi (Göçmen)’ye şehâdetname (diploma) yerine verilmiş “muvakkat vesika”yı bir belge olarak sunuyoruz.¹⁰

¹⁰ Bu muvakkat vesikanın benzerini daha önce bir başka makalemiz ekinde yayınlamıştık. Ahmet Göçmen’e ait “muvakkat vesika” ile aynı tarihte (21.6.1930) düzenlenen ve Umumi No: 150, Hususi No: 4 olan ve Faruk oğlu Ebezade Hüseyin Hilmi Efendi’ye ait olan “muvakkat vesika” için bk. Öcal, Mustafa, *Kütahya (Eski) İmam ve Hatip Mektebi Mezunlarından Ebezade Şerif Ahmed Efendi İle Bir Mülâkât ve Bazı Belgeler*, Diyanet Dergisi, C. 27, Sayı 4, Ekim-Kasım-Aralık1991, sh.125-146.

T.C.

Maarif umumiye vekâleti

Kütahya İmam ve Hatip mektebi
1928 - 1929 senesi dersiyesi
mezunlarına mahsus

Şehadetnamenin

umumi 151

Nº:

hususî 5

Şehadetname sahibinin

Mektep numarası	130
Adı	Ahmet ef.
Babasının adı	Ali
Vâlidisinin adı	Rukiye H.
Aile lakabı	Göçmen oğlu
Doğduğu yer	Kızan karışesi
Doğduğu tarih	1320
Sicil nüfusa kayıt olunan mahalli	Kızan karışesi

Şehadetname derecesi

A. ala

Tarihi neş'eti

27-6-1930

Balâda künyesi maharrer 130 numaralı Göçmen Ali ef. oğlu
Ahmet Efendi orta tedrisat mektepleri derecesinde bulunan Kütahya
Vilâyeti İmam ve hatip Mektebinde İ Kur'ânı Kerim ma Tecvit, Tefsir, Hadis, İlmü tevhit,
Arabca, Dindersleri, Ruhîyat ahlâk, Terbiye, İctimaiyat, Malûmatı vataniye; Türkçe,
Hüsnühât, Türk edebiyatı, Hitâbet ve inşat tarih, Coğrafiya, Riyaziyat, Hesap, Hendese
Cebir, Resim hattı - Ülumu tabiiye - Hayvanat, Nebatat, Arziyat; Fizik, kimya, Hızassıhha
Usulü tedris, Malûmatı kanuniye Fransızca, Terbiyei bedeniye, musıkı . . 1 derslerinden usulu
daîresinde intehân vermek suretile 1928 - 1929 senesi dersiyesinde A. ala
derecede tahsilini ikmal ederek şehadet name almasına muvaffak olduklarından bilâhère tebdil
edilmek ve şehadetname verilinceye kadar şehadet name makamına kaim olmak üzere işbu
muvakkat vesika ita kılınır. 27-6-1930

Temmuz 1929

Müdür

**Ahmet Göçmen İçin Şehadetname Yerine Düzenlenmiş Muvakkat
Vesika/ Geçici Çıkış Belgesi**

Muvakkat Vesika'dan edindiğimiz bilgilere göre; Kızan Karyesinde Ali ve Rukiye Hanım'dan doğmuş olan Göçmen oğlu Ahmet Efendi'nin Kütahya İmam ve Hatip Mektebi numarası 190'dır. Kendisi için, 1929-1930 öğretim yılı sonunda (21.6.1930 tarihinde) şehâdetname yerine düzenlenmiş olan "muvakkat vesika"nın derecesi A.alâ/Alıyyü'l-a'lâ (Pekiye)'dir. Şehâdetname'nin hususi No: 5, umumi No: 151'dir. Yani Ahmet Göçmen kendi dönemi içerisinde 5. kişi, Kütahya İmam ve Hatip Mektebi mezunları içerisinde ise 151. kişi olarak mezuniyet belgesi almıştır.

Her ne kadar, vesikanın/belgenin üst kısmında "T.C. Maarif Umumiye Vekaleti Kütahya İmam ve Hatip Mektebi 1928-1929 sene-i dersiyesi mezunlarına mahsus" ifadesi yer alıyorsa da, alt kısımda metin içerisinde bu tarihin üzeri çizilerek 929-930 yazılmıştır. Anlaşılan o ki; bu belge Latin harflerine geçilen ilk yıl (1928'de) hazırlanıp çok sayıda basılmış ve bir sonraki yılda da kullanılmıştır. Üzerinde Müdür Mehmet Şükrü'nün imzası bulunan "Kütahya İmam ve Hatip Mektebi Müdürlüğü" yazılı mührün de Latin harfli olmasına rağmen, muvakkat vesikaya yapıştırılmış olan pulda Arap harfli ifadelerin yerini koruduğu dikkat çekmektedir.

İmlâ kuralları henüz tam belirlenip kullanılmadığı yazım hatalarından anlaşılan muvakkat vesikada derslerin adları da sıralanmıştır.

(Ahmet Göçmen'den temin edilen fotoğraf rnekleri)

RESİM 1.

1929 yılı Cumhuriyet Bayramında Hükümet Konağı önünde çekilmiş Kütahya İmam ve Hatip Mektebi öğrencilerinin toplu fotoğrafı. (Ön kısımdaki fötr şapkalı, kısa pantolonlu ve ellerinde sopa bulunanlar izci, orta sıralardaki beyaz gömlekliler jimnastik ekibi, arka sıradaki takım elbiseliler ise, resmi geçite katılan öğrencilerdir.) Fotoğraf, İmam ve Hatip Mektebinin kapatılma kararının verildiği öğretim yılında bile ne kadar öğrenci olduğunun ispatıdır.

RESİM 2.

- 1930 yılında Kütahya İmam ve Hatip Mektebinden mezun olan bazı öğrencilerle hocalar bir arada. (Resimde, önde oturanların en sağında, bastonun altında yelekli ve pantolon rengi açık olan öğrenci, Ahmet (Göçmen) Efendi'dir.)

3 - Kütahya İmam ve Hatip Mektebi mezunlarından Şaban (Erguz) Efendi ile yapılan mülakat, kendisi için düzenlenmiş Şehâdetname ve Fotoğraf Örnekleri

Şaban (Erguz) Efendi ile yapılan mülakatla edinilen bilgiler

Burada üçüncü olarak, Kütahya İmam ve Hatip Mektebinin son mezunlarından Şaban Erguz'u tanıtıp, kendisi ile yaptığımız mülakattan edindiğimiz bilgileri vereceğiz.

Kütahya İmam ve Hatip Mektebinin son yani 1931-1932 öğretim yılı mezunlarından 1329/1913 tarihinde Akşehir'in Altıntaş

Köyü (şimdi “kasaba” olmuş) doğumlu Şaban Erguz ile 21 Haziran 1995 Çarşamba günü Kütahya'daki kendi evinde bir mülakât yaptık.¹ Mülakât esnasında yaptığı açıklamalara göre kendisi:

- İmam ve Hatip Mektebine ne zaman, nasıl ve kimin teşviki ile başladınız?

- Bizim, İmam ve Hatip Mektebine gitmemiz için İlkokul öğretmenimiz Hasan Öz teşvik ve tavsiyede bulundu. Bunun üzerine 1928 yılında aynı köyden 4 arkadaş birlikte gelerek Kütahya İmam ve Hatip Mektebine kayıt yaptırдық.

- Siz 1928 yılında kayıt yaptırdığınızı söylüyorsunuz ama, bizim bildiğimiz kadarıyla en sona kalan İstanbul ve Kütahya İmam ve Hatip Mektebi 1930 yılında kapatıldı. Bu durumda 4 yıllık bu mektebi siz nasıl tamamladınız?

- Efendim, biz iki sene öğrenim gördükten sonra 1930 yılında İmam ve Hatip Mektebi lağvedildi. 1. sınıfa yeni alınan talebelerle, 2. sınıfa geçenler orta mektep programına dahil edildiler. Bizleri, yani 3. ve 4. sınıfa geçenleri ise, orta mektebin bünyesinde İmam ve Hatip Mektebi adına oluşturulan “muhtes sınıflara” aldılar. Mesleki/dinî derslerin hocalarını da orta mektebe nakletmek suretiyle son iki yıl da burada öğrenime devam ederek mezun olduk ve 1932 yılında diploma aldık. Biz bu mektebin son mezunlarıyız.

- Eğitiminizi hangi harflerle yaptınız?

- İlk mektebi/İlkokulu Arap harfleri ile (Osmanlıca olarak) okuduk. İmam ve Hatip mektebindeki öğretime de Arap harfleri ile başladık. Ancak kısa bir müddet sonra “harf inkılâbı” yapıldığı için biz de Latin harfleri ile eğitime geçiş yaptık. Bu maksatla, yani Latin harflerini öğrenebilmemiz için bir ay süreli kursa devam ettik ve öğrendik. Ondan sonra bu harflerle öğrenimimizi devam ettirdik. Şimdi kullanılan rakamların kullanımına ise, bir yıl evvel başlanmıştı ve onları zaten biliyorduk.

- Sizin döneminizde İmam ve Hatip Mektebine kaç kişi kayıt yaptırmıştı, hatırlıyor musunuz? Dördüncü yılın sonunda kaç kişi mezun oldunuz?

¹ Şaban Erguz'la mülakatı; 15. Milli Eğitim Şurası Bölge Çalışmalarına katılmak üzere gittiğimizde Kütahya'daki kendi evinde video çekimli olarak gerçekleştirdik. Mülakât esnasında; o dönemde Bursa Anadolu İmam-Hatip Lisesi Müdürü olan ve birlikte şura çalışmalarını sürdürdüğümüz Mustafa Kütahyalıoğlu ile yine o sırada Kütahya İmam-Hatip Lisesi Müdürü olan Mehmet Eroğlu ve Kütahya İmam-Hatip Lisesi Yaptırma Yaşatma Derneği Başkanlığı yapmış olan Avukat Burhanettin İlhan ve kendisi ile mülakât yaptığımız Şaban Erguz'un yeğeni Yüzbaşı Mükerrrem Bey de hazır bulundular.

- Biz, 1928 yılında İmam ve Hatip Mektebine 92 kişi kayıt yaptırmıştık. Ancak, mektebin 1930 yılında lağvedilmesinden sonra 10 (on) kişi kaldık. Bizi, biraz önce söylediğim gibi orta mektep bünyesinde oluşturulan “muhdes sınıfa” geçirdiler ve son iki yılımızı orada tamamladık ve mezun olduk.

- İmam ve Hatip Mektebinde okurken mesleki tatbikat/uygulama yaptırıyorlar mıydı? Meselâ; sizi camilere götürüp Cuma hutbesi okutup, namaz kıldırıyorlar mıydı? Yahut vaaz yapıyor muydunuz?

- Hayır, bize öyle şeyler yaptırmadılar. Ancak bize bol bol hamasi şürler ezberletiyor ve okutuyorlardı. (Bunları anlatırken, “Türküm” veya “Ben Türküm” diye başlayan yahut Çanakkale zaferi ile ilgili ve halen ezberinde olan bir kaç tane şiiri de okumuştur.)

Söz burada iken İstanbul İmam ve Hatip Mektebinde hocalık yapmış olan Tahirü'l-Mevlevî'den naklen bir açıklama yapmak istiyoruz. Mevlevî hatıratında bu konuda şu bilgiler veriyor:

“2. 3. ve 4. sınıflarda dersim vardı. Edebiyat için, *Güzel Yazılar* ismindeki kitabı –program gereğince- izah ederek okutuyordum. Hitabet için de Mısır'da Camiü'l-Ezher'de okunan *Sebilü'l-Hikmet* adındaki eseri getirtmiş, Mithat Cemal Bey'in *Hitabet Dersleri* adlı eserinden de iktibas ederek tertip eylediğim bir risaleyi yazdırmaya başlamıştım. Bu risale “*Hitabet-i Diniye*” ve “*Hitabet-i Umumiye*” diye iki kısımdı. Dördüncü sınıftaki talebe bir sene sonra diploma alıp çıkacağı için dinî hutbelerin nasıl olacağını öncelikle tarif ediyordum. Ara-sıra birer mevzu verip, talebeyi dershanede muallim kürsüsüne çıkartıyor, böylece konuşmaya alıştırıyordum. Benim bu çalışmalarına karşılık vilayet İmam ve Hatip Mekteplerindeki Hitabet muallimlerinin ise yalnız talebeye manzume ezberletip okutmakla yetindiklerini işitiyordum.”²

Tahirü'l-Mevlevî ile Şaban Erguz'un yaptığı açıklamalar birbirini teyid etmekte/doğrulamaktadır. Yani vilayetlerdeki (Meselâ; Kütahya'daki) İmam ve Hatip Mektebinde Hitabet muallimleri mesleki tatbikat/uygulama yerine şiir ezberletmişler.

- Peki, İmam ve Hatip Mektebi neden kapatıldı? Bu konuda bilginiz var mı? şeklindeki bir sorumuza mülâkât esnasında; “bilmiyorum” şeklinde cevap vermiştir. Ancak, mülakat sonrasında, sohbe devam ederken bu mektepte okuyan bir arkadaşının ifadesine dayanarak;

² Tahirü'l-Mevlevî, a.g.e. sh.174-175.

“Ulümü Tabiiye (Fizik, Kimya) dersleri hocasının okul aleyhine verdiği bir rapor üzerine mektebin kapatılmış olduğuna dair bir haber duyduğunu” ifade etmiştir.³

- Mezuniyetten sonra İmamlık yaptınız mı?

- Hayır, yapmadım. Çünkü, o dönemde kimseye resmen ve maaşlı dinî görev verilmiyordu. İmam ve Hatip Mektebinden mezun olanlar genellikle Konya Muallim Mektebine götürülüp, orada bir kurstan geçirilmek suretiyle öğretmen yapılıyorlardı. O yıllarda Kütahya’daki öğretmenlerin % 50’si kurslardan geçirilerek öğretmen yapılan İmam ve Hatip Mektebi mezunları idi.⁴

- Siz de öğretmenliğe geçtiniz mi?

- Hayır. Aslında ben de öğretmen olmak amacıyla müracaat ettim ama dönemin Maarif/Milli Eğitim Müdürü Şükrü Bey: “Sen Kütahya’lı değilsin, Akşehir’lisin, git kendi memleketinde öğretmenliğe müracaat et” diye benim müracaatımı kabul etmedi.

- Akşehir’e gidip müracaatta bulundunuz mu?

- Benim maddi durumum iyi değildi, ailemden bana destek olabilecek kimsem de yoktu. Onun için Akşehir’e gidip öğretmenliğe müracaat edemedim.

- Peki ne yaptınız?

- Ben, orta mektebin (ortaokulun) her üç sınıfının bütün derslerinden “bakalorya” (baccalauréat)⁵ sınavlarına girdim ve başardım. Sonra liseye devam ettim. Daha sonra Ankara’da Ziraat Fakültesine girerek Ziraat Mühendisi oldum. Muhtelif bölgelerde görev yaptıktan sonra 1975 yılında emekli oldum.

- Son olarak söylemek istediğiniz bir şeyler var mı?” şeklinde yönelttiğimiz soruya karşılık Şaban Erguz şunları söylemiştir:

³ İmam ve Hatip Mektebine kayıt yaptırıp, mektebin kapatılma kararı üzerine ortaokula geçiş yaparak buradan diploma alan Ömer Akalınhoğlu adlı arkadaşından işittiğine göre; mektep hakkında olumsuz rapor hazırlayıp, kapatılmasına sebep olan Muhittin (Aydınol) isimli Ulum-ı Tabiiye (Fizik, Kimya) öğretmeni imiş.

⁴ 1989 yılında Kütahya İmam ve Hatip Mektebinin 1927-1928 öğretim yılı mezunlarından Ebezade Şerif Ahmet Efendi ile de bir mülakat yapmıştık. Mülakattan edindiğimiz bilgileri bazı belgeler eşliğinde yayınlamıştık. Söz konusu mülakatta da Ebezade Şerif Ahmet Efendi benzer açıklamalarda bulunmuş ve kendisinin arkadaşları ile birlikte Konya Muallim Mektebinde kursa katılarak muallim/öğretmen olduklarını açıklamıştı. (Bk. Öcal, Mustafa, Kütahya (Eski) İmam ve Hatip Mektebi Mezunlarından Ebezade Şerif Ahmet Efendi İle Bir Mülakat ve Bazı Belgeler, Diyanet dergisi, C. 27, sayı 4, Ankara, Ekim-Kasım-Aralık 1991, sh. 125-146.)

⁵ Baccalauréat (Bakalorya); “olgunluk sınavı” demektir.

- *Dini bilgisi olmayanlar vatana hizmet yapamazlar. Dini bilgisi kuvvetli olanlar her bakımdan hizmeti benimser ve o suretle memleketi kalkındırır. Bu günkü anarşik olayların sebebi dini bilgilerin zayıf oluşudur.*

- *Verdiğiniz bilgiler ve yaptığınız açıklamalar için çok teşekkür ederiz...*

- *Sağ olun, var olun...*

Mülakat sonrasında, Şaban Erguz'dan: "Şehâdetnamesi ile birlikte İmam ve Hatip Mektebi öğrenciliği dönemine ait resimlerden bazılarını bize verip-veremeyeceğini" sorduk. Bu sorumuz ve isteğimiz üzerine: "Şehâdetnamenin de fotoğrafların da kendilerini/asıllarını veremeyeceğini, fakat fotokopilerini alabileceğimizi veya fotoğraflarını çektirebileceğimizi" söyledi. Biz de, bir fotoğrafçıya giderek hem diplomanın ve hem de "fotoğrafların fotoğraflarını" çektirdik.

Şaban Erguz'a ait Şehadetname
Şaban (Erguz) Efendi İçin Düzenlenmiş Şehâdetname/Diploma

Adı: <i>No 116 Şaban Ef.</i> Babasının adı: <i>Şaban Ef.</i> Anne adı: Doğduğu yer: <i>Atıgözü</i> Doğduğu yıl: <i>1329</i>	TÜRKİYE CUMHURİYETİ MAARİF VEKÂLETİ <i>Kutahya İmam ve Hatip Mektebi</i> U. N. <i>143</i> DEVRE ŞHADETNAME S. N. <i>6</i>																										
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"><thead><tr><th style="width: 25%;">DERSLER</th><th style="width: 25%;">NUMARA</th><th style="width: 25%;">DERSLER</th><th style="width: 25%;">NUMARA</th></tr></thead><tbody><tr><td><i>Çocuk - Tekvîn, Ahlak, İlmî, İlmî, İlmî</i></td><td><i>İyi</i></td><td><i>Kur'an-kerim, Tecvit, Tefsir</i></td><td><i>İyi</i></td></tr><tr><td><i>İlmî, İlmî, İlmî, İlmî, İlmî</i></td><td><i>İyi</i></td><td><i>Hadis, Tarih</i></td><td><i>İyi</i></td></tr><tr><td><i>İlmî, İlmî</i></td><td><i>İyi</i></td><td><i>Arapça</i></td><td><i>İyi</i></td></tr><tr><td><i>Fiziki İlmî</i></td><td><i>İyi</i></td><td><i>İlmî, İlmî</i></td><td><i>Orta</i></td></tr><tr><td><i>İlmî, İlmî</i></td><td><i>İyi</i></td><td><i>İlmî, İlmî, İlmî, İlmî</i></td><td><i>İyi</i></td></tr></tbody></table>				DERSLER	NUMARA	DERSLER	NUMARA	<i>Çocuk - Tekvîn, Ahlak, İlmî, İlmî, İlmî</i>	<i>İyi</i>	<i>Kur'an-kerim, Tecvit, Tefsir</i>	<i>İyi</i>	<i>İlmî, İlmî, İlmî, İlmî, İlmî</i>	<i>İyi</i>	<i>Hadis, Tarih</i>	<i>İyi</i>	<i>İlmî, İlmî</i>	<i>İyi</i>	<i>Arapça</i>	<i>İyi</i>	<i>Fiziki İlmî</i>	<i>İyi</i>	<i>İlmî, İlmî</i>	<i>Orta</i>	<i>İlmî, İlmî</i>	<i>İyi</i>	<i>İlmî, İlmî, İlmî, İlmî</i>	<i>İyi</i>
DERSLER	NUMARA	DERSLER	NUMARA																								
<i>Çocuk - Tekvîn, Ahlak, İlmî, İlmî, İlmî</i>	<i>İyi</i>	<i>Kur'an-kerim, Tecvit, Tefsir</i>	<i>İyi</i>																								
<i>İlmî, İlmî, İlmî, İlmî, İlmî</i>	<i>İyi</i>	<i>Hadis, Tarih</i>	<i>İyi</i>																								
<i>İlmî, İlmî</i>	<i>İyi</i>	<i>Arapça</i>	<i>İyi</i>																								
<i>Fiziki İlmî</i>	<i>İyi</i>	<i>İlmî, İlmî</i>	<i>Orta</i>																								
<i>İlmî, İlmî</i>	<i>İyi</i>	<i>İlmî, İlmî, İlmî, İlmî</i>	<i>İyi</i>																								
<i>Şaban Ef. 1931-1932 Ders yılı sonu mektebimizin İmam ve Hatip devresi ve bu kısmında tahsili icap eden yukarıda yazılı derslerden imfihan edilerek İyi derecede mezun olduğunu gösteren işbu şehadetname verilmiştir. 2-6-1932</i>																											
Maarif Vekili	Orta Tedrisat Umum Müdürü	Mektep Müdürü																									

1329/1913 Akşehir doğumlu ve mektep numarası 116 olan Şaban Efendi oğlu Şaban Efendi (Erguz)'ye ait ve 9.6.1932'de düzenlenmiş bu şehâdetname/diploma, Kütahya İmam ve Hatip Mektebinin, en son yılında mezun olanlar için düzenlenen şehâdetnamelerden biridir. Şehâdetname'nin "Umumi no: 173", "Hususi no: 6"dır. Yani en son mezun olan 10 kişiden 6. sırada şehâdetname alanı Şaban Efendi oğlu Şaban (Erguz) Efendidir. Kendisinden sonra 4 kişi daha olduğuna göre, demek ki Kütahya İmam ve Hatip Mektebinin açılışından kapanışına kadar toplam 177 kişi mezun olmuştur.

Şehâdetnamede görüldüğü gibi; İmam ve Hatip Mektebinde okunan dersler ve sınav sonuçlarına göre aldığı notlar -ki muhtemelen 4 yıl boyunca okuduğu derslerden aldığı notların ortalaması- yazılmıştır. Sonuç olarak Şaban Efendi mektepten "iyi" derece ile mezun olmuştur.

Şehâdetname latin harfli ve herkesin okuyup anlayabileceği şekilde olduğu için daha fazla açıklama yapma ihtiyacı hissetmedik. Sadece, Şaban Erguz'un ifadesine göre "Mektep Müdürü" sıfatıyla imzası olan zatin Orta Mektep Müdürü Ahmet Tarman olduğunu belirtmekle yetiniyoruz.

(Şaban Erguz'dan temin edilen bir fotoğraf)

RESİM 3.

- 1931-1932 öğretim yılı sonunda Kütahya İmam ve Hatip Mektebinden en son mezun olan öğrencilerle bazı hocalar. (Yukarıda ifade edildiği gibi İ. H. Mektebinin son iki dönem öğrencileri orta mektep bünyesinde oluşturulan "muhtes sınıflarda" öğrenimlerini sürdürerek mezun olmuşlardır. Öğretmenlerden iki tanesi hanımdır ki onlar hem orta mektebin ve hem de İmam ve Hatip Mektebinin kültür dersleri öğretmenleridir.)

E. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yıllarca süren bir araştırma sonucunda yazmaya çalıştığımız bu makalemizle, Tehid-i Tedrisat Kanunu gereği Cumhuriyetin ilk yıllarında açılmış ve kısa süre sonra kapatılmış olan İmam ve Hatip Mektepleri ile ilgili olarak bu güne kadar müphem kalan bazı hususları belli ölçüde de olsa aydınlatılabilme imkanı bulabildiğimizi düşünüyoruz. Şöyle ki:

Şimdiye kadar konu ile ilgili kitap veya makale yazarların birçoğu, bu mekteplerin Maarif Vekaleti/Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kapatılmadığını, öğrenci bulamamaktan dolayı kendiliklerinden kapanmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu tür yazıları okuyan veya iddiaları dinleyen bir çok kişi de, bunun gerçek olduğunu kabul etmek durumunda kalmıştır.

Biz ise; öteden beri bu tür iddialara genellikle kuşku ile bakmış ve şimdiye kadar konu ile ilgili olarak yazdığımız makale veya kitaplarda da bu kuşkuymuzu hep dile getirmeye çalışmıştık. Yaptığımız bu araştırma esnasında edindiğimiz bilgi ve belgelere dayanarak artık rahatlıkla söyleyebiliriz ki; İmam ve Hatip Mektepleri, önlerine konulan bütün engellere rağmen yeterince ilgi görmüştür. Bunun bir delili, yukarıda resmi belgelere dayanarak TABLO: 1. ve TABLO: 2. olarak verdiğimiz rakamlar ise, bir diğer delili de; RESİM: 1. olarak verdiğimiz son iki mektepten biri olan Kütahya İmam ve Hatip Mektebi öğrencilerinin bazı hocaları ile birlikte 1929 yılı Cumhuriyet Bayramında çekti oldukları fotoğraftır. Ama bütün bunlara rağmen, ne yazık ki İmam ve Hatip Mekteplerine; “öğrencilerin ilgi duymadıkları ve bundan dolayı kendiliklerinden kapandıkları” iddia edilmiştir.

Sözlerimizi tamamlamadan önce bir de makalenin zayıf kalan tarafını ifade ve itiraf etmek isteriz: Son iki okuldan biri olan Kütahya İmam ve Hatip Mektebi ile ilgili olarak yaptığımız araştırma kadar, İstanbul İmam ve Hatip Mektebi ile ilgili olarak da gerekli ve yeterli araştırmayı bizzat kendimiz yapamadık. Bu mekteple ilgili bilgileri daha önce yapılmış olan bir yüksek lisans tezinden almakla yetindik. İleride, tarafımızdan bu mekteple ilgili araştırma da derinleştirilerek sürdürülecektir. İster biz yapalım, ister başka meslektaşlarımız tarafından yapılsın, İstanbul İmam ve Hatip Mektebi ile ilgili yapılacak araştırma sonuçlarının da buradaki tespitlerimizi destekleyebileceğini düşünüyoruz. Çünkü, kaynaklarımız arasında yer alan Yüksek Lisans tez çalışması ve bizim İstanbul’da yaptığımız ön tetkiklerimizden edindiğimiz kanaat bu doğrultudadır. Dileriz yanılmış olmayız.